

OBSAH

ÚVOD	2
1 ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SMYSL	5
1.1 KRIZE SMYSLU V MODERNÍ SPOLEČNOSTI	6
1.2 ČLOVĚK TÁZAJÍCÍ SE PO ZÁKLADU SMYSLU A SMYSLOVÉM CELKU	10
1.3 CÍL ČLOVĚKA DLE KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ	13
2 ANTOINE DE SAINT - EXUPÉRY	17
2.1 ŽIVOT A DÍLO	17
2.1.1 DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ	17
2.1.2 VZNIK PRVNÍ NOVELY	19
2.1.3 EXUPÉRY PÍŠE V TICHOSTI – KURÝR NA JIH	20
2.1.4 NOČNÍ LET – DÍLO VZNIKAJÍCÍ UPROSTŘED ÚZKOSTI	21
2.1.5 ZEMĚ LIDÍ JE O ČLOVĚKU	22
2.1.6 VÁLEČNÝ PILOT HLEDAJÍCÍ SMYSL VÁLKY	24
2.1.7 OBJEVENÍ MALÉHO PRINCE	26
2.1.8 SETKÁNÍ SE SMRTÍ	28
2.2 JAK PSAL ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY	29
3 CITADELA	33
3.1 POSMRTNÉ DÍLO	33
3.2 FORMA A STYL	34
3.3 VYBRANÉ SYMBOLICKÉ ASPEKTY V CITADELE	35
3.3.1 <i>Chrám a kameny</i>	36
3.3.2 <i>Říše</i>	38
3.3.3 <i>Karavana a studny</i>	40
3.4 MÝTUS SMĚNY	43
3.4.1 <i>Smysl v uskutečnění a ve směně jakožto protiklad smyslu nabízeného moderní společnosti</i>	44
3.5 POJETÍ BOHA V CITADELE	46
3.5.1 <i>Nejednoznačnost pojmu Bůh</i>	46
3.5.2 <i>Vystoupení k Bohu</i>	48
3.5.3 <i>Bůh mlčí</i>	50
3.5.4 <i>Akt Modlitby</i>	54
3.5.5 <i>Odlesky</i>	57
ZÁVĚR	59
4 LITERATURA	61

ÚVOD

Hledáním smyslu se zabývala řada filosofů i psychologů. Mnohokrát došli k závěrům zajímavým, někdy až překvapujícím. Žádný z nich však nemůžeme považovat za obecně platný do té míry, aby s ním souhlasil každý člověk. Toto jisté prázdno, které v odpovědi na otázku „Co je smyslem života“ stále pociťujeme (ať už psychologie, teologie či jiné vědní disciplíny pokročily jakkoliv daleko, těžko mezi lidmi nacházíme někoho, kdo by si byl smyslem svého života jistý) v nás vzbuzuje touhu ptát se dál.

V této práci se nebudeme obracet na psychology ani na filosofy. Odpověď by k nám měla přijít z úst letce a být stejně pevná, jako když letadlo přistane na pevnině. Poselství, které nám Antoine Saint de Exupéry skrze Citadelu přináší, budeme „hloubit jako studnu.“

Max-Paul Fouchet o autorovi Citadely prohlásil, že ho nepoznal jako člověka pera, ale jako člověka života. Exupéry, přes veškerou úzkost, která ho ke konci života provázela, promlouvá ke čtenářům lidsky. I proto jeho objasnění smyslu v sobě nese obrovskou touhu předat ho, jako prostou pravdu, spustit na zem jako déšť čehosi, co by se podobalo gregoriánskému zpěvu. V duchu Exupéryho přání bude i mou snahou interpretovat velké myšlenky ukrývající se v jádru smyslu života, vroucně a zároveň srozumitelně. Tak, aby jejich vznešenost oslovila i čtenáře, jež se s otázkou smyslu setkávají poprvé.

Poslání Citadely vzniká hluboko v poušti, na místě nekonečně vzdáleném od civilizace. Mohlo by se nám zdát, že dnešní člověk moderní společnosti tajemství Citadely nemůže odhalit a už vůbec ne realizovat ve svém životě. 21. století člověku přineslo jiné hodnoty a jiný smysl života než berberský vůdce svému lidu. Proto považuji za důležité v první kapitole hodnoty propagované moderní dobou zmínit a zpochybnit jejich zdánlivou výlučnost. Představit je, jako principy stavějící na vypjatém individualismu,

který nám vyspělá civilizace přinesla, a absolutním popření mezilidské solidarity, patrné v příklonu k ideji seberealizace bez vztahů. Mluvit budeme o krizi smyslu, která ze zvrácených hodnot vzešla a která jasně alarmuje nutnost nastolení hodnot jiných.

Hledání smyslu v pevnějších strukturách ukotvíme uvnitř tezí, které nám předkládá Emerich Coreth. Představíme si nároky, jež jsou na smysl kladeny, pokud chceme, aby přetrval.

Abychom k Citadele nepřistupovali nepřipraveni, je podstatné v první kapitole vymežit to, co budeme hledat (smysl) a kdo to bude hledat (člověk). Vycházet zde budeme z Emericha Coretha. V závěru první kapitoly si představíme několik způsobů pojmání smyslu z pohledu katolického náboženství, jak je vysvětluje Kazimierz Popielski. Vhled katolického pojmání smyslu je důležitý zejména proto, že Exupéryho vnímání smyslu se s ním v mnohém shoduje.

S ohledem na skutečnost, že Citadela je vyvrcholením Exupéryho díla a zároveň veškeré jeho dílo je „pouhou přípravou“ na sepsání Citadely (jak sám autor tvrdil), se v druhé kapitole budeme věnovat ostatním Exupéryho knihám. Ve snaze zachytit pohnutky, které spisovatele k napsání té či oné knihy vedly, budeme postupovat systematicky od autorova narození až po jeho smrt.

Stěžejním místem práce je kapitola třetí. Budeme se v ní zabývat Citadelou a hledáním smyslu v ní. Pomocí syntézy se pokusíme zachytit autorovy myšlenky, které k uchopení smyslu později vedou. Obeznámení s bohatou symbolikou Citadely budeme naši snahu upínat k rozluštění těchto symbolů, které pokud se nám podaří, dá nám samo vyjevit smysl celého lidského života.

Cílem této práce tedy je hledání smyslu v Exupéryho Citadele. To nemůže probíhat, aniž bychom nechápali svět, jako místo, kde vládne hierarchie a řád. Na tomto chápání světa autor veškerý smysl zakládá: Musíme znát smysl, který v sobě nesou skutečnosti nižších úrovní, abychom mohli pochopit smysl, který obsahují úrovně vyšší. Na vrcholu této

pomyslné pyramidy je Bůh. Bůh, který v sobě nese specifický otisk Exupéryho pera a stává se častým předmětem kritiky. Přítomnost těchto nesourodých skutečností je nabitou zbraní spočívající v ruce německého teologa Eugena Drewermanna, který se pomocí ní snaží rozpoutat bitvu mezi katolickým Jeruzalémem a pevně stojící Citadelou. Nakolik pevné se argumenty vedoucí alespoň k částečné syntéze Exupéryho představy Boha s tou, jež nám dává katolická teologie, ukážou, budeme pozorovat na pozadí Dialogu člověka s Bohem – v tichosti Modlitby.

Dovolte tedy, abychom se s údivem studentům filosofických oborů vlastním, pustili hledat smysl v Exupéryho Citadele.

1 ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SMYSL

Člověk je v mnoha ohledech výjimečnou součástí světa. Můžeme ho vymezit v duchu sokratovském jako bytost prahnoucí po poznání, v rámci myšlení existencionalistů jako bytost toužící se uskutečnit či v horizontu úvah Corethových, jako bytost se tázající. Svorníkem pro tyto charakteristiky však vždy může být vymezení člověka jako toho, kdo hledá smysl svého života. Vždyť není nejvyšším druhem našeho poznání odhalit náš konečný cíl? Není nejvyšší formou uskutečnění se, přilnutí k Bohu jakožto smyslu? Není naším nejpálčivějším druhem tázání to, které se ptá po nás samotných, po smyslu našeho bytí?

Pokud jsme takovýmto způsobem ukotvili člověka, neexistuje u něho větší projev bytí v lidství než ten, co je přítomen během jeho hledání smyslu. Pojďme tedy společně toho bytí v lidství zakoušet, pojďme pátrat po tom, kde lze najít smysl člověka.

Aristoteles soudil, že víc, než cokoli jiného hledají lidé štěstí¹, Pascal zas tvrdil, že v člověku existuje propast, kterou může naplnit jen Bůh.² Exupéry hledá smysl ve všem. Vše slouží řádu a získává tak svůj smysl. Kapky vody tvoří řeku a ta jí dává smysl, zrnka písku zakládají celek pouště a ta jim dává smysl, slova se propůjčují básni a ta jim dává smysl. Každý odhalený smysl věcí, tak přispívá tak k odhalení smyslu, který vše ostatní přesahuje. Přistoupit na takovéto pojmání smyslu života však v dnešní době není příliš často samozřejmé. Přestože budeme věřit, že v člověku jest zakořeněná touha věřit ve smysl, který ho přesahuje, neubráníme se tomu nevidět, jak tuto lidskou touhu poznávat transcendentno, vytlačuje přebytek jiných vlivů působících na něho v každodenním životě. Tato nedostatečnost orientace v důsledku mnoha vlivů ústi v krizi smyslu,³ o které píše Kurt

¹ CSIKSZENTMIHALYI, Michael: *O štěstí a smyslu života*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996 s. 9.

² www. <http://www.pristav.org/clanky/?id=6> ze dne 16.11. 2008

³ V krizi se ocitá ten smysl, o kterém budeme chtít mluvit jako o jediném možném a který nám předkládá i Exupéry.

Koch⁴ ve své knize *Konfrontace nebo dialog*. Moderní společnost byla formována tak, aby v ní člověk žil pro jiné hodnoty a cíle než nabízí teologická perspektiva našeho hledání smyslu. Pokud tedy chceme náš smysl života představit člověku žijícímu v této společnosti, musíme být schopni mu jeho prakticko-technický smysl života od ní přijatý, ukázat jako nedostačující.

1.1 KRIZE SMYSLU V MODERNÍ SPOLEČNOSTI

O krizi smyslu nelze mluvit, aniž bychom neuvedli faktory, které k jejímu propuknutí přispěly. A. Gore vidí příčinu krize smyslu ve ztrátě duchovních hodnot. Mluví o duchovní krizi, která přerůstá v krizi smyslu. Novověké myšlení potlačuje lidský aspekt: „Vidí tělo a duši člověka, přírodu, živé tvory a celý přirozený svět jenom jako věc, která je zbavena své důstojnosti a tajemství.“⁵ Překonání krize smyslu může nastat až ve chvíli, kdy se člověk navrátí k duchovním hodnotám. I autor *Citadely*, Saint-Exupéry staví smysl nad úroveň, která přesahuje rozum: „Existuje jediný problém, jeden jediný: opět si uvědomit, že člověka může uspokojit jen duchovní život, život, který je vyšší než život rozumu.“⁶ Smysl života nelze uspokojivě hledat jinde než v duchovní dimenzi. J. Vymětal tvrdí, že pokud tato duchovní složka chybí, pokud si člověk neklade za cíl dosáhnout něčeho, co ho přesahuje, ztrácí úctu k sobě i k životu. Žije v krizi smyslu.

Hodnoty a cíle, které člověk dnes má, jsou jasným důsledkem vývoje, který naše společnost zažila v nedávné minulosti. Na jakých základech jsou vystavěny?

Pokládáme si otázku, proč dnešní společnost dala přednost životnímu stylu ve shodě s „Vive le moi“⁷ namísto toho, aby se snažila hledat závazný životní smysl?

⁴ Kurt Koch (nar. 1950 v Emmenbrücke, kanton Lucern). Přednášel dogmatiku a liturgiku na teologické fakultě v Lucernu. V roce 1996 byl zvolen a jmenován biskupem v Basileji. Je autorem četných teologických studií a publikací.

⁵ TAVEL Peter: *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla*. Praha : Triton 2007, s.112

⁶ CHEVRIER, Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad 1986, s. 166.

⁷ „Ať žije mé vlastní já!“

Osmdesátá léta jsou pro západní moderní společnost charakterizována jako období, kdy narůstají možnosti individuální volby. Je nám dána absolutní volnost v rozhodování. Stanovujeme si, jaké náboženství budeme vyznávat, k jaké ideologii se připojíme, jaké cíle a hodnoty budou pořádat náš život. Jak hrozivě se nám tato přemíra možností může jevit na pozadí dějin. A nemusíme pátrat dlouho. Devatenácté a počátky dvacátého století podemlely podstatu lidské osobnosti – právě vznikající ideologie socialismu spoutala tvůrčího ducha a přinutila jedince žít v podřízenosti k moci. Berďajev tento proces popisuje v knize *Smysl dějin*, když konstatuje, že socialismus a individualismus jsou živeny ze stejné půdy: „Domnívám se, že v základech socialismus je skryto nejhlubší rozdělení lidí, lidské společnosti, lidského společenství, osamělost člověka, která je taky výrazem individualismu.“⁸

Situace, v níž se Evropa zanedlouho ocitla, byla následkem špatné volby člověka, který hledal smysl svého života v sobě samém, namísto aby se utíkal k něčemu, co ho bude přesahovat. Mírou všeho se stal *human*. A byl to později právě humanismus, který zadusil sám sebe ve chvíli, kdy ponechal člověku takovou míru svobody, kterou nemohl unést. Dětem revolucí otevřel náruč osvobozujícího novověku, aby z ní pak mohl stvořit nástroj zotročení. Následný nástup anarchismu, který odmítl jakoukoliv kulturu a zkřivil tvář svobodě, zasazuje další rány do formování moderní společnosti. Odklon od člověka je patrný ve chvíli, kdy umělecké proudy renesance hledající člověka v jeho celistvosti, vystřídá futurismus se svou rozmrzelou tendencí nechat člověka splynout s okolními předměty. Stále vznikající nová mystická a okultní hnutí jsou spirituálním pláčem doby, která touží nalézt platné duchovní hodnoty. Největší krizi v dějinách zažívá kultura. Veškerá lidská tvorba je dušena tíhou rozporů. Potřeba tvůrčího uskutečnění neumí překonat sílu vzletného tvůrčího záměru, který existoval v renesanci. Tvůrce nepociťuje uspokojení ze svého díla a propadá beznaději. Berďajev toto období nazývá soumrakem Evropy. „Zklamání

⁸ BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Smysl dějin*. Praha : Oikoymenh 1995, s. 122.

života, zklamání ze všech výsledků, ze všeho, oč novověk usiloval, z jeho snů a iluzí.“⁹ Člověk se ocitl v hluboké krizi. Nenachází smysl, ke kterému by vzhlédl. Nepřichází žádné nové objevy v oblasti poznání. Umělecká tvorba, filosofie i věda se ocitají na povážlivé hranici vyčerpání.

Obraz Evropy v 19. a 20. století člověku nese poslání stále aktuální. Nutí ho mít na paměti jeho vlastní omezenost a varuje před přílišnou svobodou. Václav Bělohradský ve své knize *Společnost nevolnosti* mluví v souvislosti s téměř neomezenou volbou o potřebě zdůvodnění takovéto volby: „Růst možnosti volby vyvolává poptávku po legitimizaci neboli po racionálním a morálním zdůvodnění volby.“¹⁰ V dnešní době tato poptávka není uspokojena. Křesťanská tradice ani osvícenský rozum již nejsou pro společnost autoritou. Má to být opět člověk, kdo ovládá svůj život a rozhoduje o jeho smyslu. Tato tendence učinit člověka absolutním pánem nad světem, v sobě nese pouze onu skrytou možnost exploze, jež se stala reálnou s příchodem novověkých dějin, ale ukazuje se nám i jako jedna z hlavních ohlašovatelů přicházející krize smyslu. Obrovský nárůst individuální svobody ovšem nese jedno velké riziko – člověk plně chtíc uskutečňovat svoje přání, na nějž mu moderní doba dala monopol, přestane během onoho procesu vnímat druhého. Kurt Koch mluví o ztrátě solidarity a seberealizaci bez vztahů.

Toto „Vive le moi“ – plnění vlastních tužeb, vysoká míra svobody, a kladení důrazu na vlastní prospěch tedy nemůže být smyslem života. Naprosto se rozchází se všemi zákony lidství. Nesouvisí s naším nezpochybnitelným právem na svobodu a sebeurčení, ale rozvíjí se jen v nedostatku solidarity, čímž ohrožuje udržení jakékoliv spravedlnosti ve společnosti.

„Žijeme v kultuře orientované výrazně na tento svět.“¹¹ (vyplývá z příklonu k individualismu, o němž jsme mluvili). Důsledkem toho pak jest, že bezmyšlenkovitě přijímáme „všeobecně závazné pozemsky orientované

⁹ BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Smysl dějin*. Praha : Oikoymenth 1995. s. 128.

¹⁰ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha : Slon. 2007, s. 200.

¹¹ KOCH, Kurt. *Konfrontace nebo Dialog*. Praha: Vyšehrad. 2000. s. 52.

představy o smyslu“.¹² Je důležité si uvědomit, kde moderní společnost nachází tyto zdroje pro formování představ o smyslu. Zda jsou opravdu tak nezpochybnitelně pevné a neměnné, že jim dovolíme, aby tvořily platformu našeho smyslu života. Odpovězme si sami, když Koch za tyto dva nejdůležitější zdroje označuje televizi a sport.

Televizní vysílání, které má onu neuvěřitelnou moc vstupovat do těsné blízkosti našich životů a výrazně je ovlivňovat, by nás mělo spíše odrazovat od toho, abychom ho považovali za důvěryhodné a spolu s moderní společností ho povýšily na jedno z dogmat utvářející náš smysl života.

Druhým zdrojem moderní společnosti, pro utváření smyslu je sport. Pokud totiž opět vycházíme z prostředí, které je nanejvýš individualisticky orientované, pak to jsou právě vrcholoví sportovci a specialisté v oboru zábavy, kteří veřejně reprezentují představy společnosti o tom, kde nachází smysl. „Steffi Grafová nebo Maradona na jedné straně, Michael Jackson nebo Madonna na straně druhé se stávají veřejnými osobami, na nichž krystalizuje touha publika po personalitě, individuálnosti. Nejdůležitějšími veřejnými osobami nejsou dnes politici, spisovatelé či biskupové, nýbrž hvězdy zábavních pořadů a sportovních utkání.“¹³ Koch v těchto veřejných osobách vidí místo, kde moderní člověk hledá smysl. Líbí se mu člověk mladý, dokonalý, krásný.

Jak nejlépe se má člověk v tomto prostředí uskutečnit? Moderní společnost mu přisuzuje hodnotu díky jeho schopnosti jednat. Člověk chápaný jako *homo faber* je ideálním nástrojem moderní společnosti. Ta ho proto úmyslně sune k tomu, aby ve svých činech viděl smysl života. „Novověký člověk se chápe jako jednající subjekt, jako činitel, jako *homo faber*, a tím jako pán sebe sama, který chce svou principiální nedefinovatelnost zrušit právě na základě svých činů a sám sebe identifikovat pouze svým jednáním a zhotovováním, svým výkonem a

¹² KOCH, Kurt. *Konfrontace nebo Dialog*. Praha: Vyšehrad. 2000. s. 52.

¹³ Tamtéž, s. 53

činností, a tak též definovat svůj životní smysl.“ Ve světle těchto skutečností se pak jasně jeví ono zaměření se člověka na účel, věcnost a užitek. Kam však nás může zavést cíl vystavěný na základě poměrování výkonnostních úspěchů člověka? Dříve nebo později na nás dolehne pocit nejistoty, méněcennosti a ztratíme sebevědomí. Lidské výkony jsou totiž pro určení smyslu života příliš slabé, než abychom na nich zakládali.

Došli jsme tedy k závěrům, že smysl, který nám nabízí moderní doba a který vychází ze silného příklonu k individualitě, nelze přijmout, poněvadž staví hráze spravedlnosti a že idoly, které jsou nejzazším projevem naší touhy po individualitě, jsou jen společností nuceným obrazem dokonalosti. Nemůže nám proto postačovat cíl, který nám moderní doba chce podsunout. Zaměnila totiž smysl za účelnost a tak se stal cíl člověka krajně nejistou záležitostí. A co víc, tento moderní společností propagovaný smysl života se ve své konečné fázi, tedy tehdy, kdy člověk už nebude schopen výkonnosti, zvrátí v absolutní pocit marnosti. Je tedy nezbytné, a historická zkušenost to jen potvrzuje, aby člověk hledal smysl mimo sama sebe.

1.2 ČLOVĚK TÁZAJÍCÍ SE PO ZÁKLADU SMYSLU A SMYSLOVÉM CELKU

Při našem tázaní se po smyslu, po jeho základu a celku, budeme vycházet z knihy Emericha Coretha „Co je člověk?“

Emerich Coreth¹⁴ jasně vymezuje člověka jako tázající se bytost. Klást otázky nemůže nikdo kromě něho – ani věc, ani rostlina ani zvíře. A co víc, člověk může vznášet otázky týkající se ho samého. „Po své vlastní podstatě se může tázat jen člověk. Teprve zde skutečně platí: ptát se nemůže žádná jiná věc, žádná jiná živá bytost na světě. Ty jsou prostě tu, v nevědomé existenci, a proto bez otázek. Nemohou se tázat po své vlastní podstatě. Jen člověk se táže, ptá se na všechno, dokonce na sebe sama, na svou podstatu, a tím překračuje bezprostřednost toho, co je dáno, a

¹⁴ PhDr. a ThDr. Emerich Coreth, profesor křesťanské filosofie na univerzitě v Innsbrucku

směřuje k samotnému základu.“¹⁵ Kapka vody nepátrá po řece, zrnko písku nehledá poušť, písmena netouží znát slovo. Pouze člověk, vědom si své existence, naléhavě touží poznat to, co zakládá jeho smysl. Avšak v důsledku přebytku působení nepravdivých základů smyslu, které člověka vede špatnou cestou, k tomuto poznání dospět není snadné. Coreth připisuje přebytek podnětů, které jsou dnešnímu člověku představovány jako něco, co by mohlo zakládat smysl jejich života, prakticko-technickému způsobu existence společnosti. „Kdo nemá žádné platné hodnoty a cíle, jež jeho životu dávají smysl a směr, ten uprostřed toho všeho už neví, k čemu žije a kam se všechno ubírá. Pociťuje vnitřní prázdnotu, hlubokou stísněnost a vzpírá se proti ní.“¹⁶ Jak hluboce duševně destruktivní je naše vzpoura vrcholící v přimknutí se ke špatným hodnotám? Vzpoura, která probíhá nevědomě, stejně jako přejmutí společností nařízených hodnot, prudce tráví náš život. Nastává krize smyslu, o které jsme hovořili v předchozí kapitole.

Coreth nám vyjevuje smysl v hierarchickém uspořádání. Začíná u smyslu věcí.

Smysl věcí vidíme v jejich užitečnosti pro věci další či pro nás. „Jejich smyslem je tedy to, čím jsou užitečné, účelné pro nějaký cíl.“¹⁷ Coreth mluví o smyslovém celku¹⁸, který si každý vytváří v rámci získávání poznatků o světě. Ty tvoří náš svět, který je jedinečný, protože staví na našich zkušenostech, názorech a přesvědčeních. Do rámce našeho takto jasně vymezeného bytí musí zapadat i náš smyslový celek – který je specifický právě tím, že cíle, které dávají našemu jednání smysl, vycházejí ze stejně specifického pojmání našeho světa. A přesto, že takto vytvořený smyslový celek obsahuje jistou mnohotvárnost, my sami mu plně rozumíme.

Coreth klade důraz na skutečnost, že smyslový celek určuje naše jednání a náš život rozdílně. „Existují velmi různé vrstvy a velmi různé

¹⁵ CORETH, Emerich. *Co je člověk (Základy filosofické antropologie)*. Praha : Zvon, 1994. s. 9-10.

¹⁶ Tamtéž, s. 181.

¹⁷ Tamtéž, s. 183.

¹⁸ Podobně i Exupéry připisuje věcem smysl, pouze když tvoří celek, který je samotné přesahuje. Zcela v duchu této úvahy pak i náš „poslední“ cíl musí být transcendentní.

dimenze smyslu.“¹⁹ Člověk tak ve světě může hledat smysl v užitečnosti k někomu druhému – v lásce, v péči o nemocné, v nezištné pomoci, v bližním, v čemkoliv, co vnitřně uchopujeme jako konání dobra a naprosto to vyhovuje našim hodnotám. Na druhé straně však víme, že jsou situace, které cítíme jako nesmyslné – marná námaha, neúspěch, utrpení a v neposlední řadě smrt, která je stejně jistá jako náš život. Právě ta ohrožuje veškerý smysl života, který nacházíme tady na zemi, a nastává chvíle, kdy bychom se měli spíše ptát po smyslu našeho života jakožto celku.²⁰ „Právě dnes se ukazuje, že člověk se neobejde bez posledního, nosného smyslu svého bytí ve světě. Musí to být celkový smysl života, zahrnující všechny oblasti zkušenosti. Ale takovým může být jen tehdy, je-li stanoven nepodmíněně, nezrušitelně a nepřekonatelně na absolutním základu smyslu.“²¹

Za základ smyslu, jak tvrdí Coreth, lze pokládat jen něco absolutně transcendentního. Tento nárok splňuje pouze náš absolutní požadavek²², který vzniká jakožto důsledek našeho personálního sebeuskutečňování. „Člověk může sám sebe smysluplně uskutečňovat, jen vyjde-li sám ze sebe, jen v odpovědi a oddanosti absolutnímu požadavku, kterému má dostát.“²³

Člověk může sám sebe uskutečňovat na úrovni smyslového dění. Tímto uskutečňováním Coreth míní opravdové a oddané „otevření se“ nepodmíněné pravdě, dobru, kráse, personální hodnotě a společenství. Avšak uskutečňování se na úrovni smyslového dění není jediný způsob, jak se člověk může uskutečňovat. Je mu dána možnost uskutečnění se skrze nerealizovatelný smysl lidského bytí. Aby k tomuto uskutečnění na úrovni nerealizovatelného smyslu lidského bytí mohlo dojít, je zapotřebí absolutní základ smyslu. Je to onen absolutní základ smyslu, jak píše Coreth: „...k

¹⁹ CORETH, Emerich. *Co je člověk (Základy filosofické antropologie)*. Praha : Zvon, 1994. s. 184.

²⁰ Stejně tak o smyslu uvažuje i Exupéry. Nelze jej nahlédnout jako jednotliviny. Pouze v celku našeho bytí (které má řád a pevnou hierarchii) se zjevuje smysl.

²¹ CORETH, Emerich. *Co je člověk (Základy filosofické antropologie)*. Praha : Zvon, 1994. s. 184.

²² Pojem zavádí Emerich Coreth

²³ CORETH, Emerich. *Co je člověk (Základy filosofické antropologie)*. Praha : Zvon, 1994. s. 185.

němuž směřujeme, když překračujeme sami sebe, a v němž nalézáme smysl svého bytí sebou.“²⁴

Základ smyslu (který dává důvod všemu ostatnímu) nemůže vycházet z relativních a proměnných skutečností, které vytváří náš svět. Nemůže vycházet ze zkušenosti, která se v běhu života mění a přetváří, z názorů, které prochází vývojem a jsou nestálé ani z přesvědčení, ač by bylo jakkoliv pevné. Základ smyslu nemůže být tvořen jednotlivými jemu podřízenými smysly, ale musí je překračovat. Pokud však uvážíme, že tento přesahující základ smyslu musí formovat i smysl personálního bytí člověka (o kterém jsme hovořili jako o smyslovém dění), je nezbytně nutné, aby se nám zjevoval a působil ve všem, s čímž se setkáváme. „V bezmoci lidské řeči ho nazýváme Bohem.“²⁵

Touha člověka hledat smysl života, je mu vnuknuta od Boha. „Všechno – každá událost, každé setkání a každý úkol – se stává novým způsobem smysluplným, je-li vztaženo k Bohu a z Boha chápáno. Tak se z pravé a žité víry v Boha vytváří nový svět rozumění, v němž jsou všechny obsahy chápány na základě jejich posledního smyslu, a tak prožívány jako smysluplné.“²⁶ A tak se člověk při nalezení pravdy týkající se otázky po smyslu bytí ocitá opět před Bohem, jako pravdivou odpovědí na ni.

1.3 CÍL ČLOVĚKA DLE KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ

Základní nauka katolické církve je shrnuta v Katechizmu katolické církve²⁷. Jedna z jeho částí hovořící o cíli člověka nám ozřejmuje pohled katolické církve na cíl a smysl života. Schönborn, spoluautor katechismu říká, že cíl určuje cestu a cesta směřuje k cíli, ke kterému chce člověk co možná nejrychleji dospět. „Přičemž o cestě lze mluvit tehdy, pokud je

²⁴ CORETH, Emerich. *Co je člověk (Základy filosofické antropologie)*. Praha : Zvon, 1994. s. 185.

²⁵ Tamtéž, 185.

²⁶ Tamtéž, 186.

²⁷ *Katechismus katolické Církve. Napsaný po druhém Vatikánském koncilu*. Přel. J. Kolářek. Praha : Zvon 1994.

stanovena orientace, směr i cíl.“²⁸ Touha po štěstí je jedním z prostředků pro dosahování tohoto cíle. Peter Tavel hovoří o hledání štěstí ve své knize *Smysl života podle V. E. Frankla*: „Touhu po štěstí vložil do lidského srdce sám Bůh. Člověk vedený Božími příkázáními, musí konat věci tak, jakoby směřovaly proti jeho snahám o štěstí, příkazy nejsou dané člověku proto, aby mu kazily radost, ale aby člověka přivedly ke šťastnému životu. Sám život ukazuje, že ne všechno, co přináší slast, dělá člověka šťastným, a ne všechno, co je momentálně spojeno s nechtí, dělá člověka nešťastným.“²⁹ Takový to postoj má shodné prvky s tím, co říká Bible: uprostřed chvil nejtěžších člověk nachází to pravé štěstí. To odpovídá Franklovu učení o nacházení smyslu ve třech různých skutečnostech. První z nich jsou chvíle, kdy člověk něco vytváří. Malíř se cítí spokojený při tvorbě svého obrazu, stejně jako matka při tvorbě díla největšího, starosti o dítě. Druhým případem uspokojení je prožití něčeho, jako silné emoce. Tímto zážitkem může být láskyplný vztah. V posledním bodě Frankl hovoří o hledání smyslu v beznadějně situaci a v utrpení.³⁰ Frankl doslova říká: „Smysl nemá jen život tvůrčí a požívačný, nýbrž: má-li život vůbec nějaký smysl, pak jej musí mít i utrpení.“³¹

Tavel uvádí deset základních tezí o smyslu života z pohledu katolické církve. Odkazuje se na knihu Kazimierza Popielskiho, polského profesora na Katedře psychoterapie a psychologie zdraví na Katolické univerzitě v Lubline. Žáka Frankla, s nímž že Frankl nikdy názorově nerozešel, *Czlowiek - pytanie otwarte*.³² My si je zde ve stručnosti představíme.

Smysl zahrnuje celistvost života. Pouze člověk zaměřený na přítomnost a budoucnost může tento smysl uskutečnit. Je třeba se zaměřit na hodnoty, které přesahují naši individualitu a prospívají

²⁸ SCHÖNBORN, Ch: *Rozhodni se pro život. Komentář ke Katechismu katolické církve o křesťanské morálce*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství: 2000.

²⁹ TAVEL Peter: *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla*. Praha : Triton, 2007. s. 184.

³⁰ Tamtéž, s. 43.

³¹ FRANKL, V.E. *A přesto říci životu ano*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství , 2006. s. 52.

³² POPIELSKI, K: *Tezy o sensie zycia*. In POPIELSKI, K. *Czlowiek – pytanie otwarte. Studia z logoterorii i logoterapii*. Redakcja Wydawnictw KUL 1987: Lublin.

všeobecnému blahu. Za takové lze označit například svobodu, krásu či lásku. Skrze ně se rodí pocit smysluplnosti a hodnoty života.

Smysl života se odhaluje v průběhu života každého z nás. Jedině během procesu našeho žití můžeme poznávat naše hodnoty a příměji je konkretizovat. Je důležité si uvědomit svoji individualitu a s ní pak pracovat. Každý člověk se narodí do jiného prostředí, s jinými dispozicemi a jiným temperamentem. Ten, kdo chce skutečně realizovat své životní hodnoty, musí být otevřený, pokorný, přijímat pravdu, vážit si dobra a krásy, umět prožít hlubokou radost a přijmout utrpení.

Jedině život přijímaný s láskou je smysluplný. K tomu, aby se člověk mohl rozvíjet, musí být obklopený láskou. A není posláním člověka nic jiného než život, který dostal rozvíjet a uskutečňovat.

Je třeba se zbavit v dnešní době tak ošemetného plahočení se za kariérou a pracovními úspěchy. Technizace společenského života, hon za rozvojem výroby, magie čísel, to vše ničí „bytí člověka.“ Člověk je zbaven své identity, stává se součástí jen jakéhosi soustrojí, které se žene za ziskem. Zapomíná na svoji jedinečnost a silně pociťuje ztrátu hodnot. V práci se člověk realizuje a slouží bližnímu, ale je třeba si uvědomovat, že kromě pracovního statusu máme i důležitější role – být dobrým otcem, laskavou kamarádkou, chápající manželkou. Naprosto zřejmý je fakt, že podoba smyslu se v průběhu našeho života mění. V každé fázi vývoje vznikají specifické potřeby, hodnoty a možnosti.

Člověk se nemůže rozhodnout, že bude hledat smysl sám. Vždyť nikdo není ostrov sám pro sebe.³³ Člověk musí být osobou otevřenou pro druhé. Člověk by se měl naučit lámat bariéry, které mezi ním a bližním stojí. Bohužel, jak si posteskl dominikánský mnich a nositel Nobelovy ceny za mír Georges Pire: „Lidé dnes budují mnoho zdí, ale

³³ "Žádný člověk není ostrov sám pro sebe;... smrtí každého člověka je mne méně, neboť jsem část lidstva. A proto se nikdy nedávej ptát, komu zvoní hrana. Zvoní tobě" J. Donna in HEMINGWAY, Ernest: 2000. *Komu zvoní hrana*. Knižní klub:Praha

málo mostů.“ Je důležité svůj život s ostatními sdílet, a to nejen ve chvílích radosti, ale zřejměna v dobách nelehkých. Oscar Wilde jednou řekl: „Kdyby některý z mých přátel pořádal slavnost, aniž by mě pozval, ani trochu bych se neurazil. Kdyby však některý přítel měl mrzutosti a byl smutný a odmítl by se mnou sdílet svou bolest se mnou, pocítil bych velkou hořkost.“ I přesto, že mnozí se vzpírají, lidstvo je společenství navzájem se potřebujících.

Pokud chce člověk naplnit svůj život, musí ho přijmout takový, jaký je a snažit se o jeho změnu k lepšímu. Tomáš Akvinský řekl, že pravda je to, co je shodné s Boží myslí. Náš život má smysl tehdy, když plníme vůli boží. Nestačí pouhá akceptace našeho bytí, nutné je dotvářet ho, aby bylo Bohu co nejbližší.

Věřící člověk si je vždy vědom toho, že pravý smysl života se poodhalí až po smrti. Nechápe prázdnotu, kterou ve smrti vidí člověk ateisticky smýšlející. Bertolt Brecht řekl: „Nebojte se smrti ale nesmyslného života.“ Člověk věřící ve věčnost si je vědom, že jeho skutky vykonané na tomto světě s ním půjdou až před soud boží. Proto se snaží jednat ve shodě s Boží vůlí, a tak co nejúplněji dosahovat smyslu.

Víra nám rozšiřuje význam smyslu. V souvislosti s ním se mluví o svobodě a naději. Jak je psáno v Bibli, lidem, co doufali a věřili až do poslední chvíle, bylo uprostřed jejich trápení poskytnuto nezměrné množství boží pomoci. Dokonce dostali více, než oč prosili.

Poslední tezí katolické víry o smyslu života je hluboká pravda o lásce. Protože smysl lze naplnit jedině prostřednictvím přijímání a projevování lásky. Bůh nás miluje. Nesoudí. A přijímá. „Láska je trpělivá, chápavá, nehledá vlastní výhody, netěší se z bezpráví, nepamatuje se na zlé, ale hledá pravdu. Všechno snáší, věří do konce, doufá, stále pomáhá. Uzdravující síla lásky je velká, otevírá nás jiným lidem.“ Každý, kdo lásku uskutečňuje v jejím pravém významu, se blíží poznání smyslu života.

Díky seznámení se s učením katechizmu, které mluví o smyslu života, můžeme později sledovat, v jaké míře se s Exupéryho pojetím smyslu shoduje a nakolik rozchází.

2 ANTOINE DE SAINT - EXUPÉRY

2.1 ŽIVOT A DÍLO

O životě leteckého hrdiny, významného spisovatele a do jisté míry i filosofa bylo napsáno bezpočet knih. Dovolte nyní, abychom život Antoina de Saint-Exupéryho sledovali na pozadí děl, která během jeho cest a životních zlomů, vznikala. Budeme se snažit objasnit, proč psal právě o tom, o čem psal. Proč se *Kurýr na jih* odehrává v poušti, proč růžei *Malého prince* nebyly osekány trny, či jaké poselství války přináší *Válečný pilot*. Výchozí bibliografické údaje budeme čerpat z knihy Pierra Chevriera, francouzského spisovatele a Exupéryho blízkého přítele, nazvané *Saint-Exupéry*.³⁴

2.1.1 DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ

Antoine Jean Baptiste, Marie Roger de Saint-Exupéry se narodil 29. června 1900, jako třetí, celkem z pěti dětí manželů Marie de Fonscolombe a Jeana de Saint-Exupéryho. „Jak sám řekl, náhodou v Lyonu“³⁵. V tu chvíli se stává nejen jedním z dědiců rozsáhlého rodinného majetku, ale i starého hraběcího titulu. Dětství prožil na provensálském venkově na rodinném zámku Saint-Maurice de Rémens. Těžké období pro celou rodinu nastává ve chvíli, kdy umírá otec rodiny Jean Exupéry. O Antoinově další výchově, která mohla do jisté míry ovlivnit jeho dílo, nejen literární, ale i životní, mluví Jaroslav Fryčer v předmluvě ke knize *Země lidí*: „Jeho otec zemřel, když byly Antoinovi čtyři roky, a chlapce pak po celé dětství vychovávala matka

³⁴ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986.

³⁵ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry. Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s.14.

s babičkou a tetami na různých rodových zámčích v okolí Lyonu a na jihu Francie.³⁶ Od svých pěti let Exupéry navštěvuje církevní školy. Nejdříve přípravku církevní školy v Mont-Saint-Barthélemy. Od devíti let pak externě nastupuje do sedmé třídy jezuitské koleje Svatého kříže.

V roce 1917, kdy Saint-Exupéry skládá maturitu, mu do života zasahuje další ráda osudu. Jeho bratr umírá na srdeční revmatismus. Smrt mladšího bratra Françoise je pro Antoina velice bolestná: „Antoine prožíval tuto zkoušku v bolestném mlčení. Takový postoj zachovává vždy, když ho trápí nějaká bolest.“³⁷

Antoine de Saint-Exupéry nastupuje do Bossuetovy školy v Paříži, kde se připravuje ke zkouškám na námořní akademii, zároveň navštěvuje technickou přípravu na Lyceu Ludvíka Velikého. V té době poprvé vidí válku na vlastní oči. Matce později napíše: „Už je to tak, trochu jsem viděl válku. Budu ti to vyprávět. Je to neskutečné.“³⁸ Ta ihned po vyhlášení války zřizuje lazaret na nádraží v Ambérieu a řídí jej po celou dobu konfliktu. Jejím synovi v Paříži zatím mizí před očima jeden sen. Dvakrát se nedostane na námořní akademii. Paradoxně uspěje v matematice, kterou kdysi označil za svou slabou stránku a nevydaří se mu esej na téma „Alsasan se vrací do své obce, opět připojené k Francii. Vyličte jeho dojmy.“ Napíše prý několik řádků a tak z maximálního počtu 20 bodů získá jen sedm. Potřetí se zkoušek na námořní akademii účastnit již nemůže kvůli překročení věkové hranice. Cesty osudu ho vedou trochu jinam. Nastupuje na pařížskou Akademii výtvarných umění, obor architektura. Ke svému oboru však Antoine nepřilne. Častěji než na přednáškách byl viděn v okolních vinárničkách a levných hospůdkách. Nejednu večer trávil u své sestřenice Yvonny de Lestrangle v soukromém paláci. Právě zde můžeme sledovat další kroky v jeho kariéře jakožto spisovatele. Rezidence Yvonny totiž těsně sousedí s vydavatelstvím Gallimard. „Scházeli se tam všichni spisovatelé a

³⁶ FRYČER, Jaroslav. *Pilot, spisovatel a filosof* in Země lidí. Praha : Aurora, 1999. s. 144.

³⁷ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 52.

³⁸ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005, s.26.

nakladatelé z levého břehu. Od r. 1917 dochází k Antoinovým setkáním s André Gidem, Gastonem Gallimardem a Jeanem Schlumbergrem.³⁹

2.1.2 VZNIK PRVNÍ NOVELY

Ve chvíli, kdy je Antoine de Saint-Exupéry povolán do vojenské služby je jeho bohémský způsob života do jisté míry umlčen. Přesto si k němu cestu po určitých peripetiích opět najde. Poté co získá diplom civilního pilota je přidělen do Maroka. Těší se z nových zkušeností a později na toto období s nostalgií vzpomíná: „Trávil jsem dny ve stesku v ztrouchnivělém baráku a teď na to vzpomínám jako na život plný poezie.“⁴⁰

Při jednom ze svých letů Saint-Exupéry prodělá těžkou nehodu končící frakturou lebky a je demobilizován. Kvůli rodině své tehdejší snoubenky Louise de Vilmorin znovu k letectvu nenastoupí a hledá si práci jinde. V duši však stále touží létat. Práce v cihelnách ho neuspokojuje a ani v následném zaměstnání jakožto obchodní zástupce se není schopen realizovat. Vztah s Louisou de Vilmorin končí a Saint-Exupéry se ocitá znovu v Paříži, opět nablízku umělcům. Prostřednictvím Yvonne, která rozpozná jeho literární talent, se setkává s Jeanem Prévostem, v té době redakčním tajemníkem revue Adrienny Monnierové *Le Navire d'Argent*. Zanedlouho potom uveřejňuje svou první krátkou novelu *Letec*, což je zkrácená podoba textu *Únik* Jacquese Bernise, jehož rukopis je ztracen. Prévost Exupéryho přibližuje čtenářům takto: „Saint-Exupéry je odborníkem na letectví a strojírenství. Setkal jsem se s ním u jedněch přátel a musel jsem velice obdivovat sílu a jemnost, s jakými popisoval svoje dojmy. Když jsem se dozvěděl, že si je zaznamenává i písemně, okamžitě jsem zatoužil si poznámky přečíst. Myslím si, že svoje zápisky ztratil a že je pak po paměti dal znovu dohromady (než totiž něco napíše, má už všechno v hlavě sestavené). Tak vznikla novela, jejíž úryvky jste si právě přečetli. Takové

³⁹ DES VALLIÉRES, Nathalie. Saint-Exupéry: *Archanděl a spisovatel*. Sursum: Tišnov, 2005. s.30.

⁴⁰ Tamtéž, s.14.

přímočaré umění a dar pravdivosti se mi u začátečníka zdají překvapivé...“⁴¹

Saint-Exupéry cítí velkou touhu stále psát. „Kdybych psal každý den, byl bych velmi šťastný, protože by z toho něco zůstalo.“⁴² To, že se nevěnuje výlučně psaní je do jisté míry spojeno s jeho vášní k letectví, ale také s přesvědčením, že člověk, aby mohl psát, musí něco zažít.

2.1.3 EXUPÉRY PÍŠE V TICHOSTI – KURÝR NA JIH

Saint-Exupéry tedy začíná žít tak, aby o tom mohl pak psát. Nastupuje u letecké společnosti zabývající se poštovní přepravou Latécoére. Po dvou měsících je povolán, aby letěl do Alicante (Španělsko). Miloval každý let a chvíle, které strávil v letadle, mu umožnily vnímat krásu maličností. „Ponenáhlu se Španělsko na mé mapě měnilo v pohádkovou říši. Označoval jsem křížkem místa příhodná i zrádná, označil jsem hospodáře, potok, třicet ovcí. Zaznamenal jsem přesně na místo tu pastýřku, na kterou zeměpisci zapomněli.“ Exupéry nebyl obyčejný letec. Byl to letec s duší umělce. Nepsal proto, že létal, ale létal proto, aby mohl psát. V jednom z rozhovorů pro deník *Les Nouvelles Littéraires* v roce 1939 řekl: „Píšu od svých šesti let. Ke knize mě nepřivedlo letadlo. Myslím, že kdybych byl horníkem, snažil bych se čerpat poučení pod zemí. A být spisovatelem, možná bych své téma našel v knihovně.“⁴³

Období, které Exupéry označil za nejkrásnější léta, je čas, který strávil jako velitel letiště na Cap Juby (Rio de Oro). Mimo jeho standardní práci letce měl zde i jiné poslání – jeho hlavním strategickým úkolem bylo navázat styky se vzbouřenými kmeny Maurů, které ohrožují jejich přepravu pošty. „Několik měsíců po odjezdu Saint-Exupéryho se Joseph Kessel zastavil v Cap Juby. Poutavě popsal toto strážní místo v poušti, zalidněné přízraky, které ubíjejí čas hrou. Maličká hranice mezi dvěma obrovskými prostory: na jedné straně oceánem a na druhé straně pouští s více či méně přátelskými

⁴¹ DESCHONT, Eric. *Saint-Exupéry*. Kalich : Praha, 2002. s. 89.

⁴² DES VALLIÈRES, Nathalie. *Saint-Exupéry Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005, s. 34.

⁴³ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 191.

kmeny. Pevnost je jediným „civilizovaným“ bodem uprostřed prázdna. A přece byl Saint-Exupéry šťasten, že je vzdálen nicotnosti světa.“⁴⁴ Tento čas strávený uprostřed saharské pouště dal vznik prvnímu románu *Kurýr na jih* a stal se inspirací i pro jeho příběhy příští.

Když se roku 1929 spolu s rukopisem *Kurýra na jih* vrací zpět do Francie, seznámí se s Gastonem Gallimardem. Toto setkání mu zajistí smlouvu na dalších sedm románů.

2.1.4 NOČNÍ LET – DÍLO VZNIKAJÍCÍ UPROSTŘED ÚZKOSTI

Ve Francii spisovatel dlouho nezůstane. Odlétá do Argentiny, kde je jmenován ředitelem Aeroposty Argentiny. Tato pozice mu zajišťuje vysoký plat, kdy konečně může vše oplatit své matce, ale také vidinu neustálé práce. Bydlel uprostřed dvoumilionového města. „Dokud sebou neseme hluk velkoměst, nepronikneme do nitra pouště, do její podstaty.“⁴⁵ Útěchu nacházel opět v létání. Začíná se formovat jeho druhý román *Noční let*. „Teď píšu knihu o nočním letu. Ale podle mého názoru je to vlastně kniha o noci (vždycky jsem začínal žít teprve po deváté hodině večer).“⁴⁶ Z rozsáhlé Exupéryho korespondence vyznívá jeho pobyt v Buenos Aires úzkostně. Nemyslí si, že by do toho města patřil a navíc se mu vzdaluje i Paříž. „Ale nevím, jestli mám Paříž litovat: svoje neviditelné místo tam už nemám, a to člověk až příliš dobře cítí.“⁴⁷ Není příliš spokojený se životem, který zde vede. Vyčerpává ho jeho práce a kazí nabyté peníze. „Jsem ředitelem podniku Aeroposta Argentina, pobočky Aéropostale, založené pro vnitřní linky. Mám síť tři tisíce osm set kilometrů, což ze mne vysává (vteřinu za vteřinou) všechno, co mi zbývá z mládí a milované svobody.“⁴⁸

Zatěžkávací zkouškou, kterou Exupéry prožívá v Jižní Americe, je ztráta jeho blízkého přítele Guillaumeta v Andách. Týden to vypadá, že Andy již nikdy nevydají, co si vzaly. Pak se však stane zázrak a Guillaumet je

⁴⁴ DES VALLIÉRES, Nathalie. Saint-Exupéry: *Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s.38.

⁴⁵ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál: Praha, 2008. s. 21.

⁴⁶ DES VALLIÉRES, Nathalie. Saint-Exupéry: *Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s.49.

⁴⁷ DESCHONT, Eric. *Saint-Exupéry*. Kalich : Praha, 2002. str.163.

⁴⁸ DES VALLIÉRES, Nathalie. Saint-Exupéry: *Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s.47.

nalezen živý. Exupéry tehdy prohlásí, že onu bolest, kterou při ztrátě přítele prožíval, by žádné zvíře nevydrželo.⁴⁹ Tento hluboký zážitek je mu inspirací k tomu, aby po sedmi letech od oné události napsal román *Země lidí*. O tom, jak silně působily pravdivé příběhy ze života letců, píše Josef Felix: „Číst o životě letce a letců na nově založených linkách do Afriky a Ameriky v době, kdy letectví procházelo svým hrdinským obdobím a kdy se letci museli tak často dívat do tváře nicoty a smrti, bylo pro čtenáře nesmírně zajímavé. Knihy s leteckou tematikou jim otevíraly poznání nových prostorů a nové lidské i fyzické reality, dávaly jim nejenom sen a poezii, ale také představu autentických, nefalšovaných, známých i neznámých hrdinů. Jména letců jako jsou Mermoz nebo Guillaumet byla v té době tak známá, jako jsou nám dnes známé postavy hrdinů Scotta nebo Byrda, Amundsena nebo Gagarina.“⁵⁰

Exupéryho pobyt v Argentině se blíží ke konci. Neodjíždí však sám. Spolu s ním do Paříže odcestuje i jeho nadcházející žena, vdova po novináři Gomezu Carrillovi. Consuelo Suncinová. „Consuela byla drobná žena, plná fantazie a náladová. Ale měla mnoho humoru, malovala, psala a tvořila i sochařské práce. Byla také velice hezká.“⁵¹ Saint-Exupéry vždycky říkal, že touží po ženě, která by ho po dvou hodinách nezačala nudit. Přesně tou ženou Consuelo byla. „Nebyla to rozhodně žena, která by mu přinášela jas, po kterém toužil, ale bavila ho a dostávala ho z běžného chodu života.“ Církevní sňatek spolu Consuelo a Antoine uzavřou 12. dubna 1931 v Agay.

2.1.5 ZEMĚ LIDÍ JE O ČLOVĚKU

Exupéryho píše pro *Air France Revue*, užívá si svůj pobyt v Paříži. S přáteli se setkává denně v podvečer v restauraci *U Lippa*: „Setkával se tam s přáteli Henri Jeansonem, Leonem Werthem, Henri Guillaumetem, Jeanem Mermozem, Jeanem Escotem. Velké politické diskuse vedli až do prvního

⁴⁹ Srov. DESCHONT, Eric. *Saint-Exupéry*. Kalich : Praha, 2002, s. 89.

⁵⁰ FELIX Josef. *Nad čtyřmi romány Saint-Exupéryho* in *Moje Planeta*. Odeon : Praha, 1973. s. 385.

⁵¹ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s. 54.

ranního úsvitu, potom se rozešli a na druhý den pokračovali.⁵² V roce 1935 ho Air France pověřil, aby uspořádal síť přednášek po Středozeří. Exupéry opět cestuje: Casablanca, Alžír, Tunis, Káhira, Damašek, Bejrút, Athény.

V témže roce Exupéry odpovídá na výzvu překonat rekord v přeletu trasy Paříž-Saigon za osmdesát sedm hodin svým odvážným činem. Odlet je stanoven na 29. prosinec. Exupéry spolu se svým mechanikem Prévostem odlétá na palubě svého vysněného letadla Simoun F-ANRY, který si koupil za honorář z článků do novin a za výnos z autorských práv k filmu. Dobrodružství, které prožije, dává vznik jeho dalšímu vyprávění. Jejich letadlo 30. prosince ve 2 hodiny 45 minut ráno narazí na vrcholek náhorní roviny a není již dále schopno letu. Exupéry se tedy spolu se svým mechanikem vydává na strastiplnou cestu pouští, v níž neví, co ho čeká. "Dvojice Francouzů klopýtala, pološílená žízni, celých pět dní pustinou, která je velká jako tři Francie dohromady. Ocitli se tam s termoskou sladké kávy, nedopitou láhví vína, kouskem čokolády, nějakými sušenkami a pomeranči. Zachránil je beduín. Ze všeho nejdřív podal žíznivím vodu. Saint-Exupéry poznamenává s vděčností: Ty však, náš zachránče, libujský beduíne, ty mizíš z mé paměti! Nemohu si vybavit tvou tvář. Tys mi člověkem a zjevuješ se mi s tváří všech lidí! Tys nás nikdy neviděl, a přece jsi nás poznal! Tys můj milý bratr a ve všech lidech se budu shledávat s tebou!"⁵³ O tom, co během svého bloudění v Libyjské poušti Saint-Exupéry prožil, napíše šest článků do deníku *L'Intransigeant*.

„Španělsko zapaluje své umělecké poklady, vyprazdňuje uzavřený svět klášterů a dává, byť jen na chvíli, přednost tuposti před civilizací,"⁵⁴. O situaci v Barceloně během strašné občanské války, která trvala tři roky, píše Exupéry ve své knize *Země lidí*: „Saint-Exupéry se snažil popsat fakta tak, aby zůstal nad odpornými scénami, jichž byl svědkem. Snažil se vysvětlit svým čtenářům zbloudilost boje mezi bratry. Vrátil se do Francie nešťastný

⁵² VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s. 62.

⁵³ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál : Praha, 2008. s. 19.

⁵⁴ EXUPÉRY, Antoine Saint-de. *Země lidí*. Aurora : Praha, 1999. s. 38.

z toho, co viděl, nedostatkem úcty, kterou má člověk v sobě, a uvědomoval si, že v jeho zemi odbojné politické skupiny jsou také tak plné nenávisti.“⁵⁵

Během prvního roku druhé světové války je Saint-Exupéry mobilizován. „Ačkoliv byl příliš pokročilého věku k tomu, aby byl nasazen do boje a ačkoliv byl prohlášen za neschopného k létání, protože trpěl následky ze svých nehod, využil Saint-Exupéry svých styků, aby byl poslán na frontu. Zasluhou generála Daveta, který zaslal jeho doklady přímo ministerstvu letectví, byl zařazen do průzkumné skupiny 2/33.“⁵⁶ Když jeho úloha u letky 2/33 končí, podpisem příměří z 22. června, usazuje se na chvíli v Agay, aby dal vznik prvním řádkům Citadely, svému posmrtnému dílu, jak ji kolikrát žertovně nazýval. „Po svém zvyku, zaznamenávat si myšlenky do útlých v kůži vázaných sešitků, píše Saint-Exupéry první stránky onoho „Evangelia berberského vládce“, z něhož pak vznikne *Citadela*. Současně s touto meditací pokračuje ve výzkumech technického rázu, které pak vtělí do svých patentů.“⁵⁷

2.1.6 VÁLEČNÝ PILOT HLEDAJÍCÍ SMYSL VÁLKY

Saint-Exupéry se rozhodne odjet do USA. Poslední dva dny před odjezdem tráví s Leonem Wertherem, kterému čte první stránky právě vznikající Citadely. Cestu do Spojených států Exupéry absolvuje přes Alžír, poněvadž je mu znemožněn průjezd přes Španělsko, kvůli článkům, které psal v době španělské občanské války. Právě tam se dovídá o smrti svého nejlepšího přítele, kterého kdysi už jednou málem ztratil v nehostinných Andách v Jižní Americe. Teď už ale není žádná naděje, Guillaumet byl sestřelen při letu nad Středozezemním mořem. „Tak jsem ztratil Guillaumeta, kterého sestřelili. Byl to nejlepší přítel, kterého jsem měl – nechci o tom mluvit. Byli jsme ze stejné podstaty. Připadá mi, jako bych trochu zemřel spolu s ním. Guillaumet se stal mým druhem v mlčení.“⁵⁸

⁵⁵ VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s. 68.

⁵⁶ Tamtéž, s. 78.

⁵⁷ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986, s. 27.

⁵⁸ Tamtéž, s. 82.

Z původně plánovaných čtyř týdnů, které chtěl Exupéry ve Spojených státech amerických strávit, se nakonec stávají dva roky. Ameriku si nezamiluje, ale do jisté míry ho ta země fascinuje. Z jeho dopisů je však zřejmá i jistá skepse ústící z životního stylu a pojetí svobody u obyvatel: „Nikdo se té děsivé svobody nehrozí, a přitom to není nic jiného než svoboda vůbec nebýt. Opravdová svoboda však spočívá v tvořivém jednání. Je karikaturou svobody, myslím-li si, že jednám svobodně, když se rozhoduji mezi čtyřmi typy vozidel General Motors, mezi třemi filmy M.Z...nebo mezi jedenácti jídly v drugstoru. Taková svoboda je jen zvolením standardního výrobku ve světě, který je uspořádán do jakési univerzální podobnosti. Toto uspořádání dává odsouzenému na výběr, jestli ho nabodnou na kůl, nebo pověsí – ale já strašně chci, aby byl svobodný! Honem mi podejte záznam nějaké šachové hry, ať mohu být konečně dojat.“⁵⁹ Během svého pobytu ve Spojených státech pracuje spisovatel na *Válečném pilotovi*. Přestože sám tvrdí, že na jeho dokončení by potřeboval deset let, objeví se tento skvost na pultech knihkupectví již za necelé dva roky. Exupéry se práci na něm věnuje celou svou bytostí. Vidí v něm možnost, jak světu, a hlavně Americe sdělit, co válka pro Francouze znamená: „Je-li opravdu zapotřebí, aby Amerika pochopila, čím byla bitva o Francii, pak to také pochopí.“⁶⁰ Exupéry píše *Válečného pilota* z hloubi svých osobních prožitků: „Také pro napsání *Válečného pilota* byla podnětem konkrétní životní zkušenost autorova: koncem května 1940, v době rozkladu a překotného ústupu francouzské armády byl Saint-Exupéry pověřen riskantním a přitom téměř zbytečným úkolem – z malé výšky, která ve válce vždy vydává letce do svrchovaného nebezpečí, měl fotografovat postavení německých tanků u Arrasu. S letounem zasaženým mnoha střepinami se téměř zázrakem zachránil a tato mezní situace v něm opět vyvolala úvahy o smyslu války, o sebeobětování, nebezpečí, odpovědnosti. Příběh končí zcela v duchu Saint-Exupéryho životní filosofie

⁵⁹ DESCHODT, Eric. *Saint-Exupéry*. Kalich : Praha, 2002, s. 279.

⁶⁰Tamtéž, s. 382.

novým sebeuvědoměním vlastní existence, posílením pocitu sounáležitosti s lidmi a z tohoto hlediska přestává vypravěč toto absurdní poslání považovat za zbytečné.“⁶¹ Válečný pilot vychází 20. února 1942, jak v Americe, tak ve Francii sklízí obrovský úspěch. V USA je vyhlášen knihou měsíce. „Ještě nikdy nikdo nečetl nic podobného ani o válce, ani o Francii...Kniha je tím nejkrásnějším prohlášením totožnosti, jaké mohla poražená Francie Spojeným státům, které se s ní konečně pustily do společného boje, vůbec poskytnout.“⁶²

2.1.7 OBJEVENÍ MALÉHO PRINCE

Během Exupéryho pobytu ve Spojených státech můžeme v jeho dílech pozorovat větší příklon k filosofování. Zatímco *Kurýr na Jih* a *Noční let* celkem snadno ještě zařadíme k románu. *Země lidí*, *Válečný pilot* a *Dopis rukojmímu* již románu zcela žánrově neodpovídá. „Dopis rukojmího obsahuje především úvahy vyvolané autorovým odchodem z vlasti na začátku války.“⁶³ Filosofickou pohádku bývá nazýváno Exupéryho nejproslulejší dílo, *Malý princ*. Vzniká taktéž v USA během jeho pobytu s Consuelou u moře na břehu úžiny Long Island Sound. „Malého prince psal Saint-Exupéry v době, kdy nebyl v dobrém stavu fyzickém ani duševním. Psaní dovolovalo autorovi odpoutat se od světa, v němž měl pocit, že živoří. V úvahách a postojích osob, které ho obklopovaly, čerpal modely, které přetvářel po svém. Jak mohl tušit, že bude jeho Malý princ přeložen do sto třiceti jazyků a po Bibli a Marxovu Kapitálu jednou z nejprodávanějších knih v každé generaci.“⁶⁴ O *Málem princí* byla napsána řada úvah a pojednání. V českém jazyce vyšly i dvě samostatné knihy věnované příběhu, na první pohled tvářící se jako pohádka. První z nich je publikace německého psychoterapeuta a teologa Eugena Drewermanna *Co je důležité, je očím*

⁶¹ FRYČER, Jaroslav. *Pilot, spisovatel a filosof* in *Země lidí*. Praha: Aurora, 1999. s. 149.

⁶² DESCHODT, Eric. *Saint-Exupéry*. Kalich: Praha, 2002. s. 279.

⁶³ FRYČER, Jaroslav. *Pilot, spisovatel a filosof* in *Země lidí*. Praha: Aurora, 1999. s. 149.

⁶⁴ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. 2005, Sursum : Tišnov. s. 91.

*neviditelné*⁶⁵. Jedná se o hlubinně psychologický výklad Malého prince v kontextu s vývojem lidské společnosti. Druhou knihou pojednávající o Exupéryho *Malém princ* je opět dílo německy píšícího autora, psychologa Mathiase Junga *Malý princ v nás*.⁶⁶ Jung se věnuje jednotlivým tématům, která v *Malém princ* nacházíme – motiv přátelství, lásky, krize. Kniha pro děti měla vyjít o Vánocích roku 1942, ke čtenářům se však dostává až 6. dubna 1943. P.L. Travers tehdy o *Malém princ* napsal: „Nepotřebujeme plakát pro bratry Grimmovy, když pohádkové příběhy, jako je *Malý princ* mohou přicházet z rukou letců a všech těch, kteří se řídí hvězdami.“⁶⁷ Saint-Exupéry zamýšlel Malého prince věnovat své ženě Consuelo, díky které vznikl. „V americkém velkém bílém domě připomínajícím versailleský zámek, jak trochu mrzoutsky Exupéry říkával, dokončil své velké dílo, Malého prince. Prožíval dny trávené kreslením, vybízením přátel k pózování, přepisováním příběhu inspirovaného vlastním životem, přepracováváním všech motivů, z nichž je utkán. Malý princ se zrodil z prudkého Consuelina ohně, přiznává nakonec.“ Vždyť kdo jiný než jeho životní partnerka a múza mohla být onou růží, kterou *Malý princ* tolik miloval. Avšak Consuelo si přála, aby kniha byla věnována Leonu Werthovi a tak dala vzniknout dnes již světově proslulému věnování, které nacházíme na první straně útlé knížky o princovi se zlatými vlasy: „Odpustte, děti, že jsem věnoval tuto knihu dospělému! Mám závažnou omluvu: ten dospělý je můj nejlepší přítel. Mám ještě jednu omluvu: ten dospělý dovede všechno pochopit, dokonce i knihy pro děti. A mám ještě třetí omluvu: ten dospělý bydlí ve Francii, trpí tam hladem a zimou. Velice potřebuje, aby ho někdo potěšil. Nestačí-li tyhle všechny omluvy, rád věnuji knihu dítěti, kterým kdysi ten dospělý byl. Všichni dospělí byli nejdříve dětmi. (Ale málokdo se na to pamatuje.) Opravuji své věnování: Leónu Werthovi, když byl malým chlapcem.“⁶⁸

⁶⁵ DREWERMANN, Eugen. *Co je důležité, je očím neviditelné*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury. 1996, s. x

⁶⁶ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál: Praha, 2008.

⁶⁷ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. 2005, Sursum : Tišnov. s. 89.

⁶⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Malý princ*. Albatros : Praha, 2005. s. 62.

Kdokoliv *Malého prince* četl, ví, že tento krásný a hluboký, přitom však smutný a tragický, příběh je až příliš pravdivý na to, aby byl pohádkou. Nejedna generace bude v *Malém princ* listovat a obdivovat se poezii skryté uvnitř řádků psaných Antoinem de Saint-Exupérym v těžkých chvílích jeho života.

2.1.8 SETKÁNÍ SE SMRTÍ

Jak jsem již zmínila, období, kdy Exupéry píše *Malého prince* a současně sbírá materiály k *Citadele*, je naplněno řadou depresí – nad světem, nad životem. „V dopise madame B., své poslední přítelkyni, napsal Saint-Exupéry týden před svou smrtí, že je strašně sám a že je mu život tak lhostejný, až mu to bere dech. Před tím napsal Consuele, že kdyby ho Němci sestřelili, litoval by jediného – že by rozplakal ji, svou ženu.“⁶⁹

Poslední dny tráví Saint-Exupéry opět jako pilot letky 2/33. Povoleno je mu však pouze pět letů, poněvadž překročil věkovou hranici pětatřiceti let, která je pro lety P-38 stanovena. Přestože se Saint-Exupéry opět pohybuje ve vzduchu jako pilot a plní si tak jeden ze svých snů jeho úzkosti neustupují. Korespondence, kterou stále se všemi blízkými udržuje, má stále pesimističtější charakter: „Kdyby mě sestřelili, vůbec ničeho nebudu litovat. Děsím se nastávajícího lidského termiště. Nenávidím jeho ctnost robotů. Já jsem byl stvořen k tomu, abych byl zahradníkem.“⁷⁰

31. července 1944 se má uskutečnit poslední let Saint-Exupéryho, nikdo netuší, že to bude jeho let za smrtí. Palivo má na šest hodin, po sedmi hodinách se stále nevrací. Naděje začínají umírat. „Na palubě svého letadla odletěl jako Malý princ, aby se dostal na svou planetu, *na svět vzpomínek dětství...který se mi bude vždycky zdát beznadějně opravdovější než ten druhý.*“⁷¹ Exupéryho smrt přirovnává k odletu Malého prince i Mathias Jung: „Stejně jako Malý princ odešel z tohoto světa i básník Saint-Exupéry

⁶⁹ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál : Praha, 2008. s. 114.

⁷⁰ Tamtéž, s. 114.

⁷¹ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. 2005, Sursum : Tišnov s. 94.

připraven na smrt.⁷² Jeho tělo nebylo nikdy nalezeno a jeho smrti koluje řada spekulací. Jediné, co nám moře roku 1994 vydalo, byl stříbrný náramek s rytinou jména jeho a Consuely, o deset let později byl pak poblíž Korsiky nalezen vrak jeho letadla Lightning.

2.2 JAK PSAL ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

Jsou spisovatelé, které píší pro psaní samotné a jsou ti, kteří svým psáním mají co říci. Antoine de Saint-Exupéry nikdy nechtěl být spisovatelem a už vůbec ne romanopiscem. Radši by se stal architektem, malířem či námořním důstojníkem. „Lákalo jej spíše moře – svými dálkami. Spíše vzduch – svými výškami. Spíše technika – svým exaktním myšlením. Spíše filosofie – svým zamyšlením nad základními otázkami života a smrti.“⁷³ Přesto se Exupéry spisovatelem stal. Nepromlouvá k nám však jako autor smyšlených románů, či fiktivních postav. Naopak. Každé jeho dílo je jeho osobním svědectvím doby, kterou žil. Vyznáním, v němž mluví upřímně a opravdově. Touží čtenáři odhalovat své pravé lidství. „Je nutné hledat mou pravou podobu v tom, co píší a co je svědomitým a uváženým výsledkem všeho, o čem přemýšlím a co vidím. V klidu svého pokoje nebo některé vinárničky se mohu posadit tváří v tvář sám sebe, vyhnout se každé formuli, literárnímu švindlu a usilovat o vlastní vyjádření. A tu mám pocit, že jsem čestný a svědomitý.“⁷⁴ Josef Felix v úvaze nazvané *Nad čtyřmi romány Saint-Exupéryho* označuje spisovatelovo dílo jako knihy-svědectví. Zejména jeho dva první romány *Kurýr na Jih* (Courrier Sud, vyšel v roce 1929) a *Noční let* (Vol de Nuit, vyšel v roce 1931) mají tento charakter a i dva romány příští *Země lidí* (Terre des hommes, 1939) a *Válečný pilot* (Pilote de guerre, 1942) se mu příliš nevzdalují. „Šlo v nich o zachycení jeho vlastních zážitků a zkušeností, jejich látkou byl vlastní život autorův i jeho druhů, knihy měly vydat svědectví o autorovi-letci a jeho přátelích – letcích.“⁷⁵

⁷² JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál : Praha, 2008. s. 114.

⁷³ FELIX Josef. *Nad čtyřmi romány Saint-Exupéryho*. Odeon : Praha, 1973. s. 383.

⁷⁴ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s. 33.

⁷⁵ FELIX Josef. *Nad čtyřmi romány Saint-Exupéryho*. Praha : Odeon, 1973. s. 384.

Saint-Exupéry napsal v jednom z dopisů své matce: „Musíš mě hledat takového, jaký jsem, v tom, co píše a co je úzkostlivým a uváženým výsledkem toho, co myslím a vidím.“⁷⁶

V Exupéryho dílech nacházíme věrohodná svědectví o něm samotném. O Exupérym jako o člověku i o Exupérym - letci. Ve svých knihách autenticky líčí prožitá letecká dobrodružství. O této autentičnosti mluví i André Gide v předmluvě k jednomu z Exupéryho románů – Noční let: „Cokoliv Saint-Exupéry vypráví, mluví o tom se znalostí věci. Časté osobní střetávání s nebezpečím dodává jeho knize nenapodobitelnou, jadrnou příchut' autenticity. Válečných nebo dobrodružných příběhů se u nás vyskytla celá řada. Třeba v nich autor projevil obratnost, určitý talent, ale skuteční dobrodruzi nebo bojovníci se nad nimi usmívají. Příběh Saint-Exupéryho je nejen obdivuhodně hodnotný literárně, ale zároveň i jako dokument, a právě díky tomuto nečekanému spojení obou vlastností má Noční let onen výjimečný význam.“⁷⁷

Zajímavou úvahou nad Exupérym literárním dílem je zařadit jeho styl psaní do nějakého uceleného rámce. Sám Exupéry se ani k žádnému literárnímu žánru hlásit nechtěl: „Nenávidím lidi, kteří píšou, aby se bavili, aby hledali efekty.“⁷⁸ Přestože již zmiňovaný Josef Felix označil díla Kurýr na jih, Noční let, Země lidí a Válečný pilot za román vyhraněný styl Exupérymu připsat nemůžeme. „Ze strany literárních kritiků je mu sice často vyčítáno, že se nikdy nesnažil vytvořit nějaký standardizovaný literární útvar, snad s výjimkou *Malého prince*, ale zapomínají, že o tom to opravdu není. (Není snad nic horšího, než když se ti dostane do rukou dílko, právě takového teoretika, který unesen tendencí vše škatulkovat, zapomíná a asi ani nemá sto pochopit vlastní podstatu umění).“⁷⁹ Roger Caillois mluví o vztahu Exupéryho k literatuře jako k nástroji civilizace: „Literatura je pro Saint-Exupéryho nástrojem civilizace. Výboje a vzruchy člověka, jeho bloudění i

⁷⁶ FELIX Josef. *Nad čtyřmi romány Saint-Exupéryho*. Praha : Odeon, 1973. s. 385.

⁷⁷ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 207.

⁷⁸ FELIX Josef. 1973. *Nad čtyřmi romány Saint-Exupéryho*. Odeon : Praha. s. 383.

⁷⁹ <http://www.odaha.com/littleprince.php?f=Autor dne 26.3. 2009>.

triumfy jsou její zásluhou zachraňovány před nicotou, která na ně jinak číhá. Dosahují jakéhosi vlastního zářivého a ideálního života. Zároveň s poučením, jež z nich vyplývá, se řadí zpět do kontextu, z něhož se zrodily. Proměněny uměním spisovatele stávají se předmětem určitého nezastupitelného výroku, vzácného komentáře, předmětem plodné glosy z veliké neviditelné a nezměřitelné knihy, v níž je zaznamenána zkušenost určité kultury.⁸⁰

Dalším z nesporných rysů Exupéryho děl je jejich „přemýšlivost“. Ta vychází z osamění, které autor zažíval při dalekých cestách. „Své první dílo, *Kurýr na jih*, psal po nocích v africké samotě na Cap Juby (Rio de Oro), kde byl od října 1927 ředitelem malého letiště v Saharské poušti.“⁸¹ Exupéry si v té době zaznamenává: „Jaký mnišský život vedu v nezapadlejším koutě Afriky, v nitru španělské Sahary. Pevnost na pláži, náš barák a dál kilometry a kilometry vůbec nic. Moře za přílivu nás zcela omývá...Na druhé straně je poušť.“⁸² Samota každého člověka změní. Didier Daurat, Exupéryho blízký přítel, ve své úvaze „*Saint-Exupéry, jak jsem ho znal*“ mluví o tom, jak se z Exupéryho v onom odloučení fyzickém i duševním, stal jiný muž: „Především to znamenalo opustit drahé bytosti, odloučit se od domova i od vlasti. V exilu lépe pocítujeme pouta, která nás spojují s rodnou zemí. Znamenalo to také zřít se dobrovolně všeho materiálního, co pro mnohé lidi je podstatou života. Znamenalo to samotářsky snít při pohledu na poušť a rozjímat o hvězdách. Byla to vnitřní hudba, která v některých chvílích nám zpívá přímo v hloubi srdce a pomáhá nám zapomenout na přeludy.“⁸³ Ony chvíle, které Exupéry v poušti prožil, byly později častou inspirací jeho dílům. O poušti píše v *Malém princ*: „Poušť je krásná právě tím, že někde skrývá studnu.“⁸⁴ V *Zemi lidí* hovoří o tom, jak je potřeba si poušť zamilovat: „Je-li poušť zpočátku jen prázdnotou a mlčením, tak jen proto, že se nevzdává chvilkovému milenci...Písečné duny jsou nejprve pusté, ale pak

⁸⁰ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986. s. 217.

⁸¹ <http://www.odaha.com/littleprince.php?f=Autor dne 26.3. 2009>.

⁸² DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry : Archanděl a spisovatel*. Tišnov : Sursum, 2005. s. 41.

⁸³ Tamtéž, s. 109.

⁸⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Malý princ*. Albatros : Praha, 2005. s. 32.

přijde den, kdy v obavě, že se blíží odbojný kmen, vidíme v nich záhyby velkého pláště, do něhož se halí. Také odbojný kmen mění tvář pouště. Přijali jsme pravidlo hry a hra nás přetváří ke svému obrazu. Sahara se projevuje v nás. Chceme-li se jí přiblížit, nestačí navštívit oázu, je třeba z pramene vody ze studánky vytvořit svého boha.“⁸⁵ Na pozadí pouště k nám Exupéry promlouvá i v *Citadele*. Možná právě kvůli ní nazval Exupéryho Martin C. Putna misionářem pouště: „On to je, kdo si po Psicharim a Foucauldovi zamiluje saharskou poušť. Kdo skrze poušť vyzdvihne opět ony „mužné ctnosti“, na prvním místě přátelství mužů, jenže bez oslavy války jako takové. Kdo skrze poušť prožije cosi, co se tolik podobá náboženské konverzi, jen že se to úzkostlivě vyhýbá církevní konkretizaci. Kdo věnuje poušti většinu svého literárního díla. Kdo je misionářem pouště jaksi v obráceném smyslu: Lullus a Foucauld zvěstovali „evropského“ křesťanského Boha poušti, kdežto Saint-Exupéry zvěstuje Boha v poušti objeveného Evropě a tedy křesťanům.“⁸⁶

„Exupéry patří k nejpřekládanějším a nejvydávanějším autorům na světě a žádná z jeho myšlenek neztratila nic ze svého lesku. Jeho dílo si do své mateřštiny, údajně jako jediného autora, přeložili i Tuaregové, nomádští kočovníci saharských pouští písku.“⁸⁷ Antoine de Saint-Exupéry, archanděl a spisovatel, jak jej nazval Leon Werth, muž, kterému Exupéry věnoval *Malého prince*, byl velkým vlastencem, velkým letcem a velkým spisovatelem. Necht' má hloubka a aktuálnost jeho myšlenek sílu provázet člověka i po další generace.

⁸⁵ DES VALLIÉRES, Nathalie. *Saint-Exupéry : Archanděl a spisovatel*. Sursum : Tišnov, 2005. s. 108.

⁸⁶ <http://www.souvislosti.cz/497mcp.html> dne 26.3. 2009.

⁸⁷ <http://www.odaha.com/littleprince.php?f=Autor> dne 26.3. 2009.

3 CITADELA

3.1 POSMRTNÉ DÍLO

Poslední, obrovské a nedokončené dílo spisovatele Antoine de Saint - Exupéryho je *Citadela*. Autor žil po jejím boku osm let. Pečlivě si zapisoval všechny své myšlenky, aby je pak mohl zpředmětnit v knize, kterou jeho dílo spisovatele vrcholí. Jak jsme již zmiňovali, Exupéry *Citadelu* žertem nazývá svým posmrtným dílem. Pokud by se nic z jeho života na tomto světě nedochovalo, pokud by jeho činy, jakožto pilota u letky 2/33 neměli v dějinách žádný význam, má to být právě *Citadela*, která o něm pravdivě promluví a dá vhlédnout do jeho života. „Citadela nepřináší nic zábavného, nic vnějšího. A přesto si toto dílo razí svou cestu, jak ve Francii, tak v cizině a nachází hluboký ohlas u všech lidí, kteří se v touze po duchovní potravě dokázali sladit s jeho vnitřním rytmem. Těch, co oceňují tón onoho vážného hlasu plného lásky bez jakéhokoli zalíbení, je mnoho. „Není to kniha, která vás strhne, ale která vás zakoření, “ říká Jean Claude Ibert.“⁸⁸

V hojné korespondenci Exupéryho s jeho matkou, která se ve většině dochovala, klade syn své matce na srdce, aby jej poznávala skrze to, co píše, protože to je opravdu on a to je opravdu skutečné. Myšlenky pocházející z nejhlubšího nitra spisovatele jsou dochovány v *Citadele*: „Dílo bylo vytištěno tak, jak bylo nalezeno v zavazadlech zmizelého pilota. Někdo by dal přednost vydání kritickému, jiný zkrácenému. Ale ať už jsou okolo zveřejnění této knihy vedeny jakékoli spory, její vydání ospravedlňuje už jen horoucnost, kterou jí Saint-Exupéry věnoval.“⁸⁹ V duchu jeho přání, pojďme poznávat *Citadelu* zevrubně. Jako dílo fragmentární ve své formě avšak celistvé ve svém poslání.

⁸⁸ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 83.

⁸⁹ Tamtéž, s. 87.

3.2 FORMA A STYL

Exupéry zemřel dřív, než *Citadelu* stihl dokončit. I z tohoto důvodu se může na první pohled jevit nesrozumitelná. O tom, co do jisté míry může čtenáře při četbě znervózňovat, mluví Pierre Chevrier: „...píše způsobem, který je pro něj sice přirozený a odpovídá určité magické vnitřní melodii, ale čtenáře někdy dráždí.“⁹⁰ K tomu, aby Chevrier vysvětlil, proč Exupéry zvolil právě tento styl psaní, odvolává se na situaci v době, kdy *Citadela* vznikala: „Kolem roku 1938 začal Saint-Exupéry psát text, kterému říkal „*má báseň*“. Formou prózy přecházející v poezii – často okázale nádhernou až k patetičnosti – vytvořil obraz berberského velmože, který nese odpovědnost za svůj lid a jehož říše leží mimo hranice času. Tehdy pro něj ta báseň byla jen jakousi hrou ducha. Po porážce, utkvěle pronásledován vědomím ideologického zmatku naší doby a sporů, jichž byl svědkem, chtěl svou myšlenku o hlubokých pramenech jednoty vyslovit formou, zbavenou jakékoliv časovosti. Tehdy se k oné postavě pána písečných krajín, postavě ztělesňující trpící lidstvo a současně za ně nesoucí odpovědnost, znovu vrátil.“⁹¹

Citadela je psána v obrazech, protknuta symboly a zahalena závojem tajemna. Exupéry chce, abychom při její četbě meditovali nad hloubkou přirovnání, moudrostí metafor a abstrakcí pojmů.

Jak v souvislosti s *Citadelou* budeme později hovořit, a co je důležité si uvědomit, i když mluvíme o formě textu, jsou dvě skutečnosti:

Exupéry tvrdí, že pro člověka mají smysl pouze ty věci, do nichž dáváme kus sebe. (*Nic nemá smysl, pokud jsi do toho nevložil kus sebe*). Nemá cenu kupovat u obchodníka věci hotové, naopak máš sklízet to, co jsi sám zasel. Proto i obraz, přirovnání, jistá nekonkrétnost nás pobízí k tomu uchopovat tyto věci po svém. A tak

⁹⁰ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 83.

⁹¹ Tamtéž, s. 84.

již samotná forma, jíž je *Citadela* napsána, nám ukazuje, že smysl cítíme o to silněji, o co víc jsme se na jeho vzniku osobně podíleli.

Neotřelý a vsutku zajímavý pohled na způsob, jímž není napsána pouze *Citadela* (avšak *Citadela* zcela), ale který se promítá ve všech Exupéryho knihách, nám nabízí Eugen Drewermann. Vidí naprosto logickou syntézu mezi formou, kterou Exupéry svým dílům dává a myšlenkami, které po celý život hlásá. Vychází ze základní Exupéryho teze, která je opět možná nejzřetelněji poznatelná v *Citadele*, že totiž člověka nemůže uspokojit žádný dosažený cíl či stav. Mluvme tedy o tom, jak v průběhu četby pracujeme s formou textu. Když bychom za cíl obrazu pouště stanovili například samotu, dává Exupéry přednost aktivnímu dosahování na tento cíl. Líbí se mu ona činnost, která nemá opěrný bod a sama si hledá cestu. Drewermann píše: „Exupéryho myšlení zůstává v zásadě abstraktní a vykazuje neschopnost vyložit smysl dějinné reality. Tento útěk před konkrétnem, tento „strach z doteku“ vůči skutečnosti, tato proměna duchovní syntézy v pouhé rozumaření se však nezakládá snad v nedostatku myšlenkové jasnosti nebo neschopnosti vyvozovat logické závěry; spíše vychází z hluboko sahající ambivalence duševního ustrojení. Psychologicky viděno nesmí Exupéry dosáhnout toho, po čem touží.“⁹²

Dovolte tedy, abychom v příští kapitole mluvili o vybraných symbolech vyskytujících se v *Citadele*. Při jejich správné interpretaci se nám srozumitelně začne vyjevovat tajemství smyslu, jenž v nich Antoine de Saint Exupéry skryl.

3.3 Vybrané symbolické aspekty v *Citadele*

Symbolika a obraznost je Exupérymu živnou půdou, na níž vyrůstají vzletné myšlenky *Citadely*. Některé lze označit za klasické archetypy:

⁹² DREWERMANN, Eugen. *Co je důležité, je očím neviditelné*. Brno : CDK, 1996. s. 93-94.

studánka, písek, hvězdy. Jiné je potřeba uchopit v kontextu se základní linií, v níž je dílo psané. Podrobněji se budeme zabývat symbolem chrámu, říše a karavany.

3.3.1 Chrám a kameny

Symboliku chrámu a kamenů lze nejlépe uchopit jako problém ontologický. Kameny tvoří chrám, avšak kámen jako jednotlivinu nechápeme primárně jako součást chrámu. Svoji „chrámovitost“ získávají pouze, pokud tvoří celek podobající se chrámu.

Kameny nikdy nemůžou pochopit chrám, přestože jej vytvářejí. Je to něco, co je přesahuje a o čem oni nic nevědí. Přestože uspořádané kameny jsou samy chrámem, nemůžou smysl chrámu pochopit, protože ten je přesahuje.

Kameny se pořádají na základě řádu, který funguje díky hierarchii, která ve světě panuje. Je založena na tom, že vyšší úroveň dává smysl úrovni nižší. Jednotlivosti tvořící nižší úroveň musí být uspořádány, vedeny smyslem, do té míry, aby mohly tento celek vytvářet. Exupéry mluví o hierarchii, na základě níž z kamene vznikne chrám: „Tady z těch kamenů se skládá nejprve paže, a ta jim dodává smysl. A z jiných hrudí a z jiných křídlo. A ze všech společně se skládá kamenný anděl. A z jiných oblouk. A z jiných pilíř. A když pak vezmeš všechny ty kamenné anděly, oblouky a pilíře, ze všech dohromady se skládá chrám. A když pak vezmeš všechny chrámy, ze všech dohromady se skládá svaté město, které tě řídí na cestě pouští.“⁹³

Exupéry v souvislosti s budováním chrámu zdůrazňuje smysl pro spolupráci: „Nic jiného mě nezajímá,“ řekl otec, „kromě nádherné spolupráce jednoho skrze druhého.“⁹⁴ Stejně jako kámen by bez druhého kamene nemohl dát vzniknout chrámu, tak by ani člověk bez druhého nemohl nic smysluplného budovat. „Člověk, který si vykračuje zcela sám a

⁹³ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 35.

⁹⁴ Tamtéž, 35.

říká: Já já já...jako by nebyl v říši. Jako kámen, který leží mimo chrám či holé slovo mimo báseň, nebo kus masa, jež není součástí těla.“⁹⁵

Pokud jsme symbol chrámu patřičně uchopili, můžeme se pokusit . interpretovat myšlenky, které z něho vycházejí.

Zde bychom si představili tu, která vrcholí v Exupéryho pesimismu vůči vědě. Na příkladu chrámu a kamenů poznáváme autorův postoj ke vědě, jakožto zbloudilé uličce lidského poznání, která má tendenci vše rozkládat a stírat smysl věcí.

Chrám, jakožto jistý druh bytí, vyvolává v člověku věrnost. Člověk, který je věrnosti schopen, může být nazýván velkým. „Věrností nazývám pouto k určitému bytí, jakým může být mlýn, říše, chrám či zahrada, neboť i takový člověk je velký, který je věrný zahradě.“⁹⁶ Princip věd, které chtějí všechno tříštit a stroze analyzovat, znemožňuje člověku být čemukoliv věrný. Písmena sama osobě nemají smysl, ty jim vloží básník. Věda však jeho knihu rozloží na snůšku znaků a těm nemůže být nikdo věrný. „K čemu umírat pro pouhá písmena abecedy?“⁹⁷ A tak nám věda vezme, to nejdůležitější, co máme, smysl věcí. Protože smysl nemůže žádná věda uchopit: „Neexistuje totiž rozumová úvaha, jež by zachytila lásku k panství, ticho chrámu nebo tuto s ničím nesrovnatelnou vteřinu.“⁹⁸ Exupéry ve svém poselství nechce, abychom vědě dovolili sochy chrámu vnímat jako střepy a sami uznali, že pro hromadu kamení nelze dávat v sázku život. V dopise generálu X píše: „V Evropě je dvě stě milionů lidí, kteří neznají smysl své existence a chtějí by procitnout. Průmysl je vyrval z tradice selských rodů a zavřel do obrovských ghatt, podobných seřaďovacím nádražím přecpaným černými vlakovými soupravami.“⁹⁹

⁹⁵ ⁹⁵ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 35.

⁹⁶ tamtéž, s. 187.

⁹⁷ tamtéž, s. 187.

⁹⁸ tamtéž, s. 240.

⁹⁹ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 139.

3.3.2 Říše

Kamenu dává smysl chrám. Člověku dává smysl říše. „Člověk má sloužit celku, který jej přesahuje, nikoli celek člověku; a má udržovat jeho pravidla, nikoli je měnit podle své libovůle.“¹⁰⁰ Říše může existovat, jen pokud mezi lidmi vládne řád. Stejně jako chrám může existovat jen tehdy, kdy kameny utvoří smysluplný celek. Proto zde opět můžeme hovořit o spolupráci: „Chceš, aby se milovali. Neházej jim zrno moci, o niž by se měli podělit. Hleď, aby sloužil jeden druhému. A ten druhý aby sloužil říši. Opírajíce se jeden o druhého a společně budující, budou se pak milovat.“ Říše je budováním společného. Tím, že pro říši vytvářím, cítím se být její součástí. „Znovu ti opakuji, že lid, který recituje básně jiných a je živ z obilí jiných nebo zve stavitele a platí jim za to, aby mu stavěli města, takový lid si zaslouhuje opovržení. Takový lid nazývám lenivým. Nenacházím už okolo něho onu zlatou aureolu prachu, která vzniká při mlácení obilí.“¹⁰¹

Dnes se nabízí srovnání Exupéryho říše s moderním státem. Pesimisticky pak vyznívá zejména autorův postoj k demokracii. Není v ní svoboda. To, co nazýváme svobodou je ve skutečnosti „svoboda nebytí“.¹⁰² V Citadele píše: „Přílišná volnost je jen zřeknutím se bytí.“¹⁰³ Pokud je člověku v říši ponechána přílišná volnost v rozhodování a svěřena moc, vše co bys chtěl vytvářet, nabude jakéhosi rozplynutého nicobrazu. Exupéry píše: „Jestliže totiž rozhoduješ podle svého a rozhoduje i tvůj soused, činy se navzájem ruší. Jestliže každý maluje určitý předmět, podle svého, jeden čmárá červeně, druhý modře, třetí béžově, předmět nakonec žádnou barvu nemá. Když se uspořádá průvod a každý půjde svým směrem, šílenství je rozpráší a je po průvodu. Jestliže svou moc rozštěpíš a rozdělíš mezi všechny, nebude o to silnější, ale rozplyne se. A jestliže si každý vybere místo pro chrám a položí kámen, kam bude chtít, najdeš místo chrámu

¹⁰⁰ [http://ireferaty.lidovky.cz/2/4063/Citadela dne 8.9. 2009.](http://ireferaty.lidovky.cz/2/4063/Citadela_dne_8.9._2009)

¹⁰¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de, *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 37.

¹⁰² Tamtéž, s. 196.

¹⁰³ Tamtéž, s. 155.

kamenitou pláň.¹⁰⁴ Marie Řehořková ve své eseji vydané k počtě Antoina de Saint-Exupéryho „Vlastenec a internacionalista“ píše: „Kam se poděje stát, není-li těch, kdo by mu sloužili? Člověk odříznut od svého pramene, zůstane jako rozpolcený, zhroucený a zemře na úbytě jako strom, kterému odsekali větve. Nedokáže už najít sebe sama. Ale v tu dobu, kdy v něm obraz hyne s ním, nijak netrpí a přizpůsobuje se prostřednosti, neboť o ní nemá tušení. Proto je demokracie, založená na stranictví, tak velkým nebezpečím pro jedince i národ a jeho dům.“¹⁰⁵

Dnešní způsob zřízení státu nutí člověka odvracet se od smyslu. Tj. zapříčiněno tím, že dosahujeme cíle bez úsilí. Můžeme mít téměř vše, na co pomyslíme. Jednoduše a rychle. Nedává nám tedy šanci vyvinout vlastní iniciativu při dosahování svých cílů a tím nám smysl bere, na místo, aby nám ho dával. „Viděls lidi, jak se ze všech sil plahočí ke studnám, a v domnění, že tu jde o studny, vyvrtal jsi jim studny. Viděls, jak lidé tíhnou k sedmému dni jako dni odpočinku, i poskytl jsi jim více dní odpočinku. Viděl jsi lidi, jak touží po diamantech, i podělil je střepy diamantů. Viděls, jak se lidé obávají nepřítelů, i potřel jsi jejich nepřátele. Viděls, jak lidé touží po lásce, i postavil jsi pro ně vykřičené čtvrti, veliké jako velkoměsto, v nichž si lze každou ženu koupit.“¹⁰⁶ Důraz, který Saint-Exupéry klade na cestu, dosahování a úsilí se nám jasně vyjeví v obrazu karavany a studny, jemuž bude věnována následující podkapitola.

Pokud hovoříme o skepsi, jež Saint-Exupéryho pojímala při pomyšlení na stát-říši, je důležité si uvědomit, že psal *Citadelu* v období, kdy francouzská předválečná politika byla velmi slabá. Jak se zmiňuje Řehořková, byl to právě onen chaos zapříčiněný „podivnou válkou“, co vedlo autora k úvahám o zodpovědnosti, silném vedení a uvědoměném řízení státu. Exupéry nám tak vykládá svoji představu o státě, prostřednictvím obrazu říše, která je postavena na dodržování pravidel a spolupráci, jež lidi spojuje.

¹⁰⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 196.

¹⁰⁵ http://www.svedomi.cz/svedomi/2004/rem_0410_exupery.htm dne 10.4.2009

¹⁰⁶ EXUPÉRY, Antoine Saint-de, *Citadela*. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 259.

3.3.3 Karavana a studny

„Cenu má pouze cesta. Pouze ona trvá.“¹⁰⁷ Vykonavatelem této cesty je karavana, která putuje pouští. Dokonalý symbol, pro neustálou pouť, ke které nás Saint-Exupéry vybízí na stránkách své *Citadely*. Stejně jako náš život, tak i karavana má svůj cíl, ovšem svůj smysl nalézá už v samotné cestě. Cíl je chápán jako pohonný motor pro karavanu, jako to, co jí dává energii, aby neustávala ve své namáhavé pouti. Cíl se zhodnotí takovou silou, jakou jsme vynaložily k jeho dosažení. (Proto ono naříkání na společnost, která chce jedinci vše usnadnit a tak znemožňuje potěšení z dosaženého výsledku). „Cíl je iluze poutníka, kráčejícího od hřebene k hřebeni, jako by smysl byl v dosaženém cíli.“¹⁰⁸ O tom, kdo by chtěl lidem poskytnout štěstí tím, že jim bez úsilí ukojí jejich přání a cíle, mluví Saint-Exupéry jako o pošetilci, který smyslu lidského života neporozuměl: „Jak pošetilý je ten, kdo si myslí, že lidem poskytne štěstí, když uspokojí jejich touhy. Vidí totiž, že lidé jdou, a domnívá se tedy, že je pro člověka nejdůležitější dosáhnout cíle.“¹⁰⁹ A vzápětí dodává na první pohled možná pesimisticky: „Jako by nějaký cíl vůbec byl.“¹¹⁰ V Exupéryho případě se však o žádnou skepsi nejedná. Spisovatel pouze lidstvo nabádá k neustále seberealizaci a rozvoji, dle něj totiž člověk nevyčerpává všechny možnosti, co jsou v něm skryty.¹¹¹ „Nic, žádný tvar v prostoru, žádný obřad v čase nemá v jeho očích předem danou hodnotu a obsah.“¹¹² Klade na člověka ty nejvyšší nároky. „Chci, aby knězi obětovali, i když oběti ztratily smysl. Chci, aby sochaři tesali, i když se stane, že o sobě začnou náhle pochybovat. Pod hrozbou smrti žádám od svých hlídek, aby vykonaly těch sto kroků, neboť samy o sobě by jinak zemřely, odpadly by od společenství říše. Svou přísností je zachraňuji.“¹¹³ Takto do krajností vyhnané požadavky na

¹⁰⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004 s. 119.

¹⁰⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004 s. 119.

¹⁰⁹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004 s. 258.

¹¹⁰ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004 s. 259.

¹¹¹ Srov. http://www.svedomi.cz/svedomi/2004/rem_0410_exupery.htm dne 10.4.2009

¹¹² DREWERMANN Eugen: *Co je důležité, je očím neviditelné*. Brno:CDK, 1996, s. 85.

¹¹³ EXUPÉRY, Antoine Saint-de, *Citadela*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 214.

člověka zrodily u některých myslitelů spojitost myšlenek Exupéryho s myšlenkami fašistické ideologie. Jak nebezpečně blízko se k nim Saint-Exupéry přimkl upozorňuje Drewermann: „Exupéry, který se jinak celým svým myšlením a cítěním, svou lidskostí a nenapodobitelnou noblesou jeví naprosto vzdálen násilným zločinům fašismu, se takovouto „filosofií“ voluntaristického rozhodování dostává chtě nechtě do povážlivé blízkosti fašistické ideologie. Je to totiž právě tato tragická aura nasazení a ztroskotání, je to Nietzscheho heslo ‘Což dychtím po štěstí? Já dychtím po svém díle!’ je to tento patos aktivismu a voluntarismu údajně tvořícího smysl a zakládající hodnotu, čím se nakonec všechny věci, všichni lidé, každý jednotlivec skutečně stává pouhou surovinou a je znehodnocen na stavební materiál kyklopského zdiva.“¹¹⁴ Takový způsob interpretace jedné ze stěžejních Saint-Exupéryho myšlenek nám na první pohled nemusí zcela zapadat do obrazu, který jsme si o spisovateli vytvořili. Na druhou stranu nám nutně připomene, že Saint-Exupéry nebyl žádný lehkovážný vypravěč a už vůbec ne pohádkář, či filosof z rozmaru. Byl to muž, co zažil strašlivou občanskou válku ve Španělsku, ten, co v bitvách ztratil řadu přátel, včetně toho nejlepšího, člověk, který neváhal nasazovat život jako pilot letky 2/33. A pokud by někdo nechtěl ani tato fakta přijmout jako jasnou příčinu Saint-Exupéryho touhy člověka co nejvíce zušlechtovat a odpověď na otázku „Co jsme, jakmile znehynbíme?“, jenž si Saint-Exupéry pokládá ve Válečném pilotovi, by jej nezneklidňovala, může zůstat u té varianty, co autora Citadely vidí jako smrtelníka, který s údivem nazírá na nevyčerpatelnou zásobu potenciálu, jak píše Mathias Jung: „Každý člověk může létat. Může se povznést nad nížiny všedního života, může roztáhnout křídla a bojovat za ideály, žít ideály. Je jedinou živou bytostí na tomto světě, která je schopna ctižádosti, duchovního povznesení, reflexe a heroismu. Člověk je co do možnosti orel.“¹¹⁵

¹¹⁴ DREWERMANN Eugen: *Co je důležité, je očím neviditelné*. Brno : CDK, 1996. s. 85.

¹¹⁵ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál : Praha, 2008. s. 20.

Kdy od člověka žádáme, aby svá křídla roztáhl více než je schopen? Kdy přeceňujeme lidské schopnosti natolik, abychom se ocitli v roli tvůrce ideologie, která končí naprostou destrukcí lidství? Kdy rázná ruka otce, syna vychovává, a kdy ničí? Znat odpověď učinilo by nás osvícenými. Pro naše další bádání však není nutné objevit univerzální odpověď (která zřejmě ani neexistuje), stačí nám postihnout cíl, kvůli němuž je vzednutí našeho lidství do maximálních hodnot vyžadováno. A cíl, který chce Saint-Exupéry do člověka zasadit, si nelibuje v žádných nízkých pohnutcích, dokonce ani nepochází z přirozeného světa, je absolutně transcendentní. Proto uznejme za vhodné Exupéryho smýšlení od příklonu k fašistickým ideologiím očistit.

Avšak vraťme se zpět ke karavaně putující pouští (k naší cestě životem). Tato pouť je charakteristická překážkami, které musí překonat. A jsou to pak právě překážky a krize, díky kterým člověk může dál růst. Exupéry v *Zemi lidí* píše: „Člověk odhalí sám sebe, když se změří s překážkou.“¹¹⁶ Náš život je provázen krizemi. „Krise patří k našemu životu stejně neodbytně, jako musel pilot průkopnických dob počítat s nouzovými přistáními a pády. Saint-Exupéry nám dává na srozuměnou, že krize není porucha, které bychom mohli předejít obezřetností, placením povinného ručení a hypochondrickou úzkostí. Chce ji sám zákon života. My paradoxně krize potřebujeme. Krize je náš stimulátor, pohonná hmota či motor vývoje.“¹¹⁷ Snaha vyhnout se jí by znamenala stát se člověkem plitkým. Proto Exupéry chválí onu ránu, co působí bolest a člověka formuje. (To nás opět dovádí k pojetí smyslu jako toho, co dává lidskému životu tvar). „A v odpočinek nevěřím. Neboť drásá-li člověka nějaký rozpor, není správné volit nejistý a nehodnotný klid za cenu slepého přijetí jednoho ze dvou prvků rozporu. Vyhýbá se snad cedr větru? Co by tím získal? Vítr ho drásá, ale i otužuje. Kdo by dokázal oddělit dobré od zlého, byl by věru moudrý. Hledáš, jaký dát životu smysl, ale smyslem je především stát se sám sebou, a ne pominout rozpor a tak dosáhnout ubohého klidu. A když tě něco drásá a

¹¹⁶ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986. s. 175

¹¹⁷ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál: Praha, 2008. s.20.

staví se ti na odpor, dopřej si volnost růstu, neboť to zapouštíš kořeny a proměňuješ se. Buď blahoslavena ta otevřená rána, z níž se zrodíš.“¹¹⁸

Naše osobní krize nám pomáhají poznat sami sebe přesně v duchu Nietzscheho „Staň se tím, kým jsi.“ Tento psycholog mezi filosofy říká: „Had, který se nesvlékne, zemře.“ Lidské svlékání z kůže je na rozdíl od toho hadího často utrpením.“¹¹⁹ V tomto případě Saint-Exupéry namítá: „Nikdo nepoznal proměnu, která by byla veselá.“¹²⁰ Toto utrpení je nezřídka doprovázeno pocitem osamění. Tím osaměním, které Exupéry prožíval v poušti a díky němuž se nacházel. „Poušť neskrývá žádné hmatatelné bohatství, není na co se dívat, není co poslouchat, a tak se vynořuje poznání, že člověk žije především z neviditelných podnětů, neboť vnitřní život neusíná, ale naopak nabírá na síle. Člověka tu ovládá duch. V pustině stojím za tolik, zač stojí moji bohové.“¹²¹

Zvládnutím krize, překonáním překážky se člověk plně stává sebou samým. Stejně jako karavana po strastiplné cestě doputuje ke studni, jež skrývá životadárnou vodu, tak výsledkem našeho bolestného bytí v krizi bude naplnění lásky k sobě samému. „Člověk asi musí prožít takové chvíle, aby našel sebe sama a mohl se stát svým vlastním přítelem.“¹²²

3.4 Mýtus směny

Člověk je bytost smrtelná. Přesto se může podílet na něčem, co bude mít trvalé hodnoty i po jeho smrti. Saint-Exupéry tento proces nazývá směnou. „Život nemá smysl, leda když je postupně směňován.“¹²³ Čas, který byl člověku dán, avšak který je jen omezený, máme možnost věnovat vytváření hodnot ležící mimo nás. Tvorba těchto hodnot je pak způsob, jak zabránit vlastní konečnosti.

¹¹⁸ EXUPÉRY, Antoine Saint-de, *Citadela*. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 119.

¹¹⁹ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál: Praha, 2008. s.20.

¹²⁰ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986. s. 175.

¹²¹ JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Portál: Praha, 2008. s.21.

¹²² Tamtéž, s.22.

¹²³ EXUPÉRY, Antoine Saint-de, *Citadela*. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 24.

Jakou odpověď Saint-Exupéry dává ciselérovi, který chce lkát nad džbánem, na němž pracoval dva roky či člověku, co se třese o své tlusté vlněné koberce, které s potěšením tkal? Směna není možná, pokud v průběhu generací nezůstává nic stálého. „A pochopil jsem ono podstatné, že je především nutno vybudovat loď, vystrojit karavanu a vystavět chrám, který je trvalejší než člověk. A plni radosti se potom budou směřovat za cosi cennějšího, než jsou oni sami.“¹²⁴ Naše tvorba musí nás samotné přesahovat. Pokud by totiž sloužila pouze k našemu užitku, její smysl by zanikl současně s námi.

Jakkoliv jsme si vědomi pozůstatků velikosti z dob minulých, mýtus směny v jistém bodě přestává fungovat: „Mýtus směny je snadno přijatelný, jestliže vyžaduje od člověka to nejlepší, ale stává se neplodným, jakmile je přenesen do praktické roviny výrobního řetězu.“¹²⁵ Saint-Exupéry si je těchto úskalí vycházejících z moderního průmyslu dobře vědom: „Skutečným problémem je ona masa lidí, kteří ztratili lidský smysl, protože je vykořenil stroj.“¹²⁶ Jak dalece se liší pojmání smyslu u Saint-Exupéryho od toho, co je nám dán moderní dobou, se pokusíme vyjasnit v následující kapitole. Předěšleme jen, že budeme mluvit o smyslu, který je uskutečnitelný zde na zemi.

3.4.1 Smysl v uskutečnění a ve směně jakožto protiklad smyslu nabízeného moderní společnosti

Moderní doba učí člověka vidět smysl v něm samotném. V jeho vlastním užitku a štěstí. Naproti tomu Saint-Exupéry mluví o nejvyšším lidském poslání jakožto o směně sebe samého za dílo, které poslouží něčemu mimo něho.

Radikální způsob, jakým se liší Saint-Exupéryho pojetí smyslu od toho propagovaného moderní společností, vychází z naprosto odlišného pojetí člověka u obou stran. My se nyní pokusíme tyto rozdíly objasnit. „Moderní

¹²⁴ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004 .s. 26.

¹²⁵ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986, s. 100.

¹²⁶ tamtéžs. 100.

civilizace vidí svůj úkol ve zjednodušení života a v odstraňování překážek, jež stojí mezi člověkem a jeho potřebami.¹²⁷ Naproti tomu, jak jsme si mohli povšimnout v předchozí kapitole, Saint-Exupéry chce člověka kovat v jiné společnosti. Překážky ho nutí překonávat, protože díky nim roste a vydává se na cestu k Bohu. „A chceš-li růst ty sám, střetej se se svými rozpory: vedou tě k Bohu. To je ta jediná možná cesta.“¹²⁸ Naopak, pokud člověk bude žít uprostřed civilizace, která ho nepodněcuje k růstu, protože mu vytváří průměrně vyhovující prostředí, ustrne a jeho život ztratí smysl.

„Moderní stát čerpá svoji legitimitu z přání lidí. Náboženství je vyvraceno racionálními argumenty a kritizováno za to, že pod záminkou vyššího smyslu klade na lidi požadavky.“¹²⁹ Saint-Exupéryho berverský vůdce řídí své pouštní království zcela odlišným způsobem. Dle jeho řádu má člověk svá přání podřizovat dobru, které je dobrem pro stát (říši). Říše, jakož to, co nás přesahuje, nemůže přizpůsobovat svůj chod přání lidí. Naopak musí člověku ukazovat, kterým směrem jít. Náboženství, racionální společnosti nesnadno přijímané, oproti tomu na něho klade požadavky. A to se dnešnímu člověku nelíbí. Proto je pro něho jednodušší přistoupit na snadnou roli příslušníka moderního státu než náboženského společenství.

„Hierarchie ve společnosti se považuje za nespravedlnost a tvorba, neslouží-li člověku, za přepych. Práce se chápe jako obstarávání prostředků pro soukromý život a svoboda jako vždy otevřená možnost volby; i za cenu zrušení dřívějších závazků.“¹³⁰ U Saint-Exupéryho je svět tvořen hierarchií a řádem a tvorba chápána jako atribut lidství. V ní je vyjevována velikost člověka. Pojem svobody je v moderní době chápáný jako možnost volby, skutečnost, že kdykoliv své rozhodnutí můžeme změnit. Takto chápáná svoboda nezapadá do Exupéryho procesu uskutečnění se. Člověk se uskuteční, až pokud nabude pevného tvaru. Toho nedocílí, jestliže bude chtít mít neustálou možnost svá rozhodnutí měnit. Pokud se člověk chce

¹²⁷ [http://ireferaty.lidovky.cz/2/4063/Citadela dne 8.9. 2009.](http://ireferaty.lidovky.cz/2/4063/Citadela_dne_8.9._2009)

¹²⁸ EXUPÉRY, Antoine Saint de, *Citadela*. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 120.

¹²⁹ [http://ireferaty.lidovky.cz/2/4063/Citadela dne 8.9. 2009.](http://ireferaty.lidovky.cz/2/4063/Citadela_dne_8.9._2009)

¹³⁰ Tamtéž.

uskutečnit, musí dělat rozhodnutí neměnná. Jako příklad Saint-Exupéry uvádí manželskou lásku. Přijmout dar tvorby v oblasti citu je ta nejsprávnější volba cesty. A k druhému se nelze dostat jinak než skrze Boha: „Není mostu od tebe k druhému člověku krom cesty boží.“¹³¹

Prozkoumali jsme, jak je v člověku zakořeněn smysl pomocí pohnutek z vnějšku. Avšak to, v čem *Citadela* vrcholí, je lidské tíhnutí k dosažení smyslu vnitřního. Saint-Exupéry říká, že pravé království člověka má duchovní povahu.

3.5 Pojetí Boha v Citadele

Bůh je v Saint-Exupéryho knize *Citadela* přítomen na každém listu. Někdy lze vidět méně, jinde se jeví zcela zřetelně. K pochopení Boha nás pozvedá vše, v čem umíme uchopit smysl. Pochopíme-li smysl kamene - posouvá nás to k Bohu, pochopíme-li smysl chrámu – posouvá nás to k Bohu, pochopíme-li smysl společenství – posouvá nás to k Bohu. A zamilujeme-li si Boha, povznáší nás láska k němu k lásce ke všemu: „Láskou k Bohu je povznášena vaše láska k říši. Láskou k říši je povznášena naše láska k panství. Láskou k panství láska k manželce. A láskou k manželce láska k prostému stříbrnému podnosu, který vám připomíná, jak spolu po milování popijíte čaj.“¹³²

Bůh je pravdivý, říká Saint-Exupéry, avšak je obtížně ho poznat. Jakoukoliv pravdu člověk neshadno poznává. V *Citadele* je nám nabízena možnost poznat pravdu prostřednictvím ticha a samoty. Jak k této nejvyšší možné pravdě, k Bohu, dospějeme?

3.5.1 Nejednoznačnost pojmu Bůh

Sledovat obraz Boha v Saint-Exupéryho *Citadele* je na první pohled provázeno nejasnostmi. Drewermann tvrdí, že bez tohoto rozporu, nelze

¹³¹ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 100.

¹³² EXUPÉRY, Antoine Saint de, *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 45.

v Exupéryho životě a díle pochopit nic. Dokonce pojem Boha označuje za ten vůbec nejnePOCHOPITELNĚJŠÍ. My bychom se nyní pokusili silné argumenty Drewermannovy zmírnit a pojem Boha v *Citadela* zasadit do pevného rámce.

Drewermann líčí Exupéryho představu Boha jako rozporuplnou: „Týž Exupéry, který vidí v „Bohu“ ztělesnění principu neúprosné transcendence, existencionálního neklidu, může na stejném místě bez váhání Boha prohlásit za ručitele věčnosti; hned poté, co člověku přikázal neúnavný vzestup a neustálé poutnictví, může okamžitě začít „Boha“ představovat jako domov člověka a jeho útočiště; a sotva vynachválil absolutní hodnotu akce, oběti angažovanosti, zmocňuje se ho touha po trvání a pevnosti.“¹³³

Je nutné, přihlédnout ke skutečnosti, že *Citadela* je dílo nedokončené, posmrtně vydané, přesto se budeme snažit Exupéryho pojetí Boha pochopit. Neklademe si za cíl, zcela zvrátit názory, které autorovi přičítají rozporuplnost a nesnadnou pochopitelnost. Naopak vstupujeme do debaty s těmito fakty obeznámeni a do jisté míry jim nakloněni.

K objasnění pojmu Boha v *Citadela* si propůjčíme čistě exupéryovský motiv. Motiv cesty. Ten by se mohl nezasvěcenému člověku jevit zpočátku nejasně a příliš benevolentně. My však, stavějíc na myšlenkových komplexích, které nám *Citadela* nabídla, víme, že ona cesta by v žádném případě neunesla tíhu chaosu. Ba naopak, vystihuje ji hierarchie a řád. Provázanost jednotlivých stupňů, do té míry, že bez dosažení předcházejícího, by nebylo možné v pyramidě postupovat dál, jasně dokazuje (a i když by se tomuto označení autor jistě bránil) logickou strukturu myšlenkové linie, která je v knize možná nalézt.

Výchozím bodem pro argumentaci směřovanou proti tezí Eugena Drewermannova, bude naše reflexe cesty berberského vůdce, na jejímž konci se mu dá poznat smysl tkvící v Bohu.

¹³³ DREWERMANN Eugen: *Co je důležité, je očím neviditelné*. Brno : CDK, 1996. s. 90.

3.5.2 Vystoupení k Bohu

Pohnutky, které nás vedou od pochopení smyslu věcí, k vystoupení k něčemu transcendentnímu, mají logickou návaznost. „V seskupení kamenů, z nichž je vybudována katedrála, vnímáme ticho, jež nás obklopuje. Aby se však stavba uspořádala podle tohoto převládajícího pocitu, bylo třeba, aby ono ticho potenciálně existovalo v jejím staviteli.“¹³⁴ Každá harmonie tedy musí vycházet z nadšení ducha nebo srdce. Transcendentální jednota bytí, kterou nacházíme například v lásce, je uskutečnitelná pouze u toho, kdo ukotvil smysl v něčem vyšším než je on sám.

V souvislosti s poznáním Boha, zavádí Exupéry pojem božský uzel. Jeho podstatu, je pro pochopení Boha v *Citadele*, nutné znát. Božský uzel má sílu pořádat chaos, který rozum usměrnit nedokáže. Prostřednictvím lásky a ducha ho „sváže“. V konečném důsledku božský uzel osvítl lidský rozum, a ten, je-li bystrý, reaguje. Vznikne tak spojení vnitřního světa s vnějším.

Nyní si propůjčíme příběh z Exupéryho *Citadely*, který hovoří o cestě lidské bytosti k Bohu, abychom na něm předchozí myšlenky aplikovaly.

„Stoupal jsem zatvrzele vzhůru k Bohu, abych mu položil otázku po smyslu věcí.“ Cestu, kterou podnikáme, provází řada překážek. Přesto se nevzdáváme. Stanovili jsme si natolik silný cíl, že pouhé pomyšlení na to, že ho dosáhneme, nás žene kupředu.

Netoužíme po věcech, ale po jejich smyslu. V chrámu vnímáme ticho, nikoliv shluk kamenů. Nesnažíme se věci rozkládat, chceme poznat jejich celistvost. Nestavíme opuštěný vor, ale budujeme společnou loď. Nepodléháme věcem snadno dosažitelným, abychom neustrnuli v prostřednosti. Nevolíme nejsnazší cíl, ale jdeme cestou, během níž rosteme. Nekráčíme údolím protkaným lesními studánkami, ale pocit štěstí zažíváme, když objevíme tu jedinou v poušti. Neprahneme po užitku, ale nacházíme se v tvorbě. Neradujeme se z růže, jež jsme neزالévali, ale

¹³⁴ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986. s. 102.

zamilujeme si stádo ovcí, které jsme denně hnali krajinou. Uvědomujeme si svou smrtelnost a vytváříme hodnoty nás přesahující. A v cestě neznáme odpočinek a klid, který opojně voní, avšak nutí nás setrvávat vprostřed nehybnosti.

Docházíme k vlastnímu uskutečnění, jen díky věcem, které nás formují. Toužíme po ohni, stejně jako vyschlý prales, po tlamě lvice jako mladé kůzle, po bitvě jako opevněná hráz. Vybudovali jsme si totiž ve svém srdci Citadelu. Ne abychom se skryli před světem, ale abychom se mu mohli otevřít. Pojmout tvar. Tvar, který nás utváří a zároveň je naším největším nepřítelem, kuje naše lidství do nejžhavějšího železa.

Na stezce vedoucí k Bohu nevytváříme skutečnosti pomíjivé, ale budujeme trvalé hodnoty. Neupínáme se k pozemským statkům, ale bažíme po království duchovním. Ve shodě se Saint-Exupéryho symbolikou, hledáme oázu. Oázu, jejíž smysl jsme si sami vybudovali. Je naším jedinečným pramenem spirituality a poznáváme ji v žití vnitřních hodnot: „Vnitřní život je těžké tlumočit. Neumíte si představit, do jaké míry je to ta jediná věc, která pro mě něco znamená.“¹³⁵ Duchovní rozměr oázy nám umožňuje spatřit v cíli pravou hodnotu.

Čím více se Bohu přibližujeme, tím hlouběji se halíme do mračen světla, které až příliš intenzivně září, než aby vycházelo z nás. Naučili jsme se žít v pološerém údolí. Avšak touha po dosažení vnitřního smyslu nám nedovolí, abychom v něm setrvali. A ve své chůzi neustaneme. Byli jsme navyklí životu pohodlnému, ohraničenému racionalitou. Cesta za Bohem, kterou podnikáme na stránkách Citadely, je přiznáním omezenosti vlastního rozumu. „Všechny naše citové řetězce, naše vjemy se zhušťují v celky nad nimiž rozum nemá moc. A to v celky bezpočetné, neboť se navzájem mísí a působí jako činitelé jeden v druhém.“¹³⁶ Nedlouho před „spatřením“ Boha vládne v naší mysli zmatek. Naše rozumové uvažování si nedokáže pevně sevřít přicházející myšlenku.

¹³⁵ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986. s. 173.

¹³⁶Tamtéž, s. 102-103.

V momentě, kdy jsme se tak opravdově přiblížili Bohu, je zapotřebí, aby i náš rozum spočinul v klidu. Do celého procesu vstupuje duch a láska, jakožto principy nesoucí pořádek. Jakmile se dostaneme do fáze, kdy jsme schopni nejvyššího druhu směny – láskyplného vztahu s druhým člověkem, lásky k tváři, pochopíme moc božského uzlu. Božského uzlu, jenž umožňuje syntézu ducha a srdce. Toho, který spojuje svět vnitřní s vnějším. „Božský uzel osvětlí témata, která pak bdělá myšlenka už může sledovat“¹³⁷

Jsme v cíli. Na vrcholku hory, tak blízko Bohu jako nikdy. Chceme ho spatřit a slyšet ho hovořit. Avšak jediné, co naše oko spatří je balvan černé žuly ležící před námi. Je to skutečně on?

Pokud přijmeme Exupéryho svět pojmů, mohli bychom tyto myšlenky zařadit k filosofickému směru. A přestože nárok by vznesen být mohl, Exupéry by byl jistě první, jenž by se ho vzdal. Svázanost formou odmítal a zabředlost pojmů se mu protivila.

Vrátme se však zpět do příběhu, na místo, kde má spočívat Bůh a získejme další kousek skládky k vytvoření jeho obrazu. Nezapomínejme, že stále vyvíjíme úsilí k tomu, abychom zeslabili tóny znějící v duchu teorií Drewermannových.

3.5.3 Bůh mlčí

„Pouč mne, Pane,“ řekl jsem. „Všichni moji přátelé, společníci i poddaní nejsou pro mne náhle nic víc než jakési loutky...Smějí se, když se smějí já. Zasmuší se, když mlčím...Nemám se za co směňovat, neboť v tom bezmezném naslouchání slyším už pouze vlastní hlas, který mi vracejí zpátky jako mrazivou ozvěnu v chrámě.“ Ale tmavý balvan mlčí...

Bůh neodpovídá a vůdce jeho rozhodnutí mlčet respektuje. Co se však za božím tichem skrývá?

Ticho jako symbol moudrosti, samoty, krize? Pomocí ticha Exupéry navazuje spirituální atmosféru. On sám řekl, že náš vnitřní svět nelze tlumočit – předávat pomocí jazyka. Je to pro to, že si ho tak vysoce cení.

¹³⁷ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 103.

V Citadele píše: „Slovy nemůžeš označit nic, co by se týkalo tvé podstaty a tvého života.“ Do jisté míry Exupéry mlčením Boha vyjadřuje svůj postoj k jazyku a lidské řeči. Malému Princi do úst vkládá slova o tom, že je to právě naše řeč, z níž pramení všechna nedorozumění. Jako berberský vládce ponechává ve své říši prostor tichu, aby se mohla lépe jevit pravda: „Neboť jen v tichu se může lidská pravda ujmout a zapustit kořeny.“ Prochází mezi svým lidem a zahaluje ho tichem lásky, sleduje, jak vše v tichosti nabírá tvaru.

Tím, že Exupéry nechává Boha mlčet, zdůrazňuje jeho velikost. Ticho vždy tvořilo auru vznešenosti. Saint-Exupéry o tichu mluví často. R.P. Huget dokonce motiv ticha nabízí jako klíč k Citadele.¹³⁸ Ticho souvisí s pouští a poušť evokuje samotu. Mohou nám být tyto tři způsoby zakoušení lidství branou k pochopení sebe samých? Saint-Exupéry se nejednou zmínil, že ano. Klid a ticho, kterého se mu dostávalo v Saharské poušti, mu dávalo prostor k bádání nad sebou samým. Magii pouště přisuzoval sílu obracet člověka do vlastního nitra. Vyprahlost, níž je poušť charakteristická, vyjeví naše pravé lidství. Lidství, které obtížně hledáme mezi uměním mrakodrapů, to, které vlastníme skrze ducha. Lze tedy chápat toto mlčení Saint-Exupéryho Boha jako nabádání k tomu, abychom se při jeho hledání obraceli do svého nitra? Zřejmě ano. Spisovatel často hovoří o touze poskytnout člověku prostor, aby se sám zrodil. Dopomáhá mu k tomu svou láskou.

Když odpověď od Boha nepřichází, žádá člověk důkaz, který by byl jasným znamením boží existence. Člověk chce vědět, zda opravdu stojí před něčím, co může pochopit. Havran, který měl na důkaz boží přítomnosti, vzlétnout, však stále sedí.

Člověk je zklamán. Nermoutí se, proto, že nebylo vyhověno jeho žádosti. Ví, že tak Bůh odhaluje svou velikost. „Tvému majestátu nepřísluší podřizovat se mým rozkazům.“ Kdyby poutníkovi přání splnil, uvrhl by ho opět do strastí, nad nimiž si zoufal - odepřel by mu možnost směnovat se.

¹³⁸ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha: Vyšehrad, 1986. s. 85.

Splněné přání by se mu vrátilo jako pouhý odlesk vlastní touhy. Nepocítoval by radost, ale smutek a šel vstříc své vlastní samotě.

Vůdce se pokloní a vydá na zpáteční cestu. Ve smutku a zklamání, jenž prožívá, najednou zakusí teplo, které oblaží celé jeho tělo. Uvědomí si, že počínání Boha bylo správné. „Nedotkl jsem se Boha, ale bůh, který dovolí, abychom se ho dotkli, není už bohem.“

Není důvod pěstovat smutek. Poutník došel k velkému poznání, že totiž Bůh k nám hovoří skrze ticho. Akt ticha nejryzeji zakoušíme v modlitbě. V Citadele stojí: „Učit se modlitbě znamená učit se tichu.“ Velikost modlitby totiž tkví v tom, že na ni nepřichází odpověď. Nemá v nás hýčkat naděje na dobrý obchod s Bohem. Láska přichází pouze tehdy, kdy od druhého nic nečekáš. Láska k Bohu je naplněna modlitbou a ta se projevuje v tichu.

Vůdce se ke svému lidu navrácí, a na základě vykonané cesty, zahaluje ho tichem lásky. Nenazývá svůj lid loutkami a nechopí se jeho nití, jako dříve. Zrcadlový obraz, kterým jeho lid býval, se vytrácí. Vůdce z mlčení Boha pochopil, že pokud ve své říši neponechá místo tichu, zabrání člověku, aby se uskutečňoval. „Právě tehdy jsem pochopil, že člověk, který umí vidět úsměv sochy, krásu krajiny či ticho chrámu, nalézá vlastně Boha. Neboť přesáhl věc a dosáhl svorníku, přesáhl slova a zaslechl píseň, přesáhl hvězdy a noc a zakusil věčnost. Neboť Bůh je především smyslem tvé řeči, a pokud tvá řeč má smysl, ukazuje ti Boha.“ A tak vprostřed své říše se stal pastýřem i pánem lidských životů. Nečekal od svého lidu odměnu a stal se prostředkem pro jejich uskutečnění. A tak vůdce svůj lid podnítil k modlitbě, kterou poznal díky mlčení Boha.

Exupéryho koncept Boha se tedy jeví následovně. Bůh se nám sděluje v aktu mlčení. Nemůže nám dát odpovědi na naše otázky, protože by tak porušil hierarchii – snížil by se k naší úrovni bytí. Uspokojovat nás má cesta, která k Bohu vede. Ona záře, kterou vůdce zakouší, při sestupu z pahorku, symbolizuje dosažení harmonie. Mezi člověkem a Bohem byl navázán láskyplný vztah – nejvyšší možný druh směny. To umožní, aby božský uzel

„svázal“, co má být „svázáno“ a bylo dosaženo harmonie mezi člověkem a vesmírem.

Nejvyšší druh směny, láska, je nám dána od Boha, jakožto znamení, že jsme byli stvořeni k jeho obrazu. Kdyby Bůh neexistoval, nebyla by tu ani láska a člověk by se propadl do samoty.

„Člověk se od jedné směny k druhé pozvedá k Bohu; k Bohu, kterého pozná skrze mlčení a modlitbu, na níž nebude odpovídáno.“

Náš veškerý smysl je v Bohu dovršen díky absolutní směně a nezištnému darování sebe sama. „V něm najde řeč smysl, všechny rozpory odpověď a společenská pyramida svůj vrchol.“¹³⁹

Objasnili jsme si pojem Boha, tak jak nám ho Exupéry v Citadele představuje. My však nejsme poutníky saharských pouští a jeho obraz se nám při snaze hlouběji ho pochopit, může jevit vzdálený. Jako lidé hlásící se k některému ze světových náboženství ho máme tendenci degradovat na nějakého přírodního boha, nijak zasazeného do řádu vesmíru, jako lidé žijící v průmyslovo-technické společnosti jeho věrohodnost můžeme zpochybnit, jako produktivní jedinci toužící po materiálním uspokojení, mu lehce přiřadíme roli v pohádce, na niž nevěříme... Jako potomci kultury čísel a analýz bytostně potřebujeme tuto nejasnou představu ukotvit. Pokládáme si otázku: co je zač ten Exupéryho Bůh? Je toto tázání pouhým důsledkem silné potřeby dnešního člověka rámovat, rozdělovat, přiřazovat... nebo je zcela oprávněné a Exupéryho Bůh je i náš Bůh? Je jeho podobnost s obrazem Boha představovaným katolickou teologií záměrná? Otázka, jejíž odpověď nás, coby přívržence katolické víry, bude zajímat. Pojdme se tedy pokusit zjistit, zda si Exupéryho pojetí Boha může činit nárok na blízkou příbuznost s představou Boha v katolické teologii.

¹³⁹ CHEVRIER Pierre. *Saint-Exupéry*. Praha : Vyšehrad, 1986. s. 85.

3.5.4 Akt Modlitby

Jak jsme již předznamenal, Exupéryho Bůh v sobě nese mnoho rozporů. Eugen Drewermann odmítá Exupéryho pojetí Boha jakýmkoliv způsobem spojovat s představou Boha, kterému nás učí křesťanská věrouka. O co toto tvrzení opírá? Proč nás nutí vybrat si mezi nebeským Jeruzálemem a Exupéryho Citadelou?

Bůh, z pohledu katolické teologie, se nám poprvé dává poznat ve stvoření, v aktu, který je jeho prvním projevem. Bůh dále pokračuje a tvoří. Člověk má možnost vejít s ním do vztahu. Přijímat od něho myšlenky, informace, vést dialog. To vše díky daru Ducha svatého, který od něho dostal.¹⁴⁰ Mohlo by se tedy zdát, že pokud Exupéry mluví o Bohu, jakožto o mlčení, vchází v rozpor s touto základní teologickou tezí. Avšak opak je pravdou. Dialog, který probíhá v tichosti prostřednictvím modlitby a jenž nám nabízí Exupéry, dosahuje naprosté shody s tím, co nám říká katolická víra. Zkoumejme nyní „Modlitbu jako dialog s Ničím“ a objasněme si tak Exupéryho pojetí vztahu člověka a Boha, jako modlitby probíhající v tichosti.

Nejdříve se pokusíme formulovat akt modlitby, abychom mohli pochopit, proč ústí v ticho. Při tomto zkoumání budeme vycházet z knihy Miloše Rabana *Duchovní smysl člověka*.¹⁴¹

Modlitba má větší sílu než veškerá zjevení, která můžeme od Boha dostávat. Nese v sobě největší dar – dialog člověka s Bohem. „Modlitba v nejširším slova smyslu prezentuje, konkretizuje a personifikuje Boha jako Ty.“ Modlitba v Exupéryho pojetí se naprosto shoduje s tím, co píše Raban, a totiž, že jí přikládá vážnost naplnění lidské touhy po posledním smyslu. Exupéry vidí podstatu modlitby v tom, že nepřichází odpověď. Co tím chce říct? Je důležité si uvědomit, že takto nenaznačuje existenci nějakého neosobního Boha, který by člověka zanechal uprostřed bídy bez pomoci, jak odvážně konstatuje Drewermann. Mlčením Boha Exupéry poukazuje na fakt, že náš život je plně v rukou Božích. Modlitba není aktem naší vůle, ale

¹⁴⁰ Srov. TRESMONTANT Claude : *Základy teologie*. Brno : Barrister & Principal, 1995. s. 25.

¹⁴¹ RABAN, Miloš: *Duchovní smysl člověka*. Praha : Vyšehrad. s. 284-290.

vůli Boha. Jejím prostřednictvím se Bohu odevzdáváme, abychom ukázali, že věříme v Boží milost a nepochybujeme o Boží prozřetelnosti. Aktem modlitby přijímáme Boha jako milostivého a chápavého, což naprosto odporuje stanovisku Drewermanna, který Exupérymu obrazu Boha absenci těchto vlastností vyčítá.

Další skutečnost, v níž se přibližuje Exupéryho pojetí Boha tomu teologickému, se vyjevuje v momentě, kdy naše modlitba přechází v žití v neustálé Boží přítomnosti. Ježíš nás vyzývá: modlete se neustále. Během modlitby se nám zpřítomňuje Bůh. Jakým způsobem lze následovat tuto Ježíšovu výzvu vysvětluje Miloš Raban, když hovoří o tom, jak vědomý a reflektovaný akt modlitby přechází v habitus neustálé modlitby a charakterizuje ho následovně: (Neustálá modlitba) „Nemůže být reflektovanou ani vědomou, nýbrž z vědomí sestoupí do našeho nevědomí, avšak zůstává v našem podvědomí, z něhož může opět kdykoliv do vědomí vstoupit a vyjádřit se.“ Právě jsme konstatovali, že Exupéryho modlitba představuje výzvu, aby člověk žil v neustálé přítomnosti Boží. Ta mu pak nedovolí jednat jinak, než jak mu vnukla Boží vůle v daném momentu. V aktu modlitby se Exupéry s katolickou naukou shoduje.

„Jsi ten, komu se zjevuje pravda,“ charakterizuje Exupéry člověka v *Citadele* (nyní víme, že za tuto pravdu pokládá vůli Boží). Emmanuel Swedenborg tuto skutečnost vystihuje krásnými slovy: „Modlitba je pravdou v člověku, a člověk je v modlitbě neustále, pokud žije život podle pravdy.“ Neustálá modlitba, neustálá přítomnost Boží, neustálá pravda. Jsou pro nás tyto tři skutečnosti málo na to, abychom zakládali smysl života v Božím mlčení?

Exupéry nás vede cestou, po níž kráčí i katolická víra, která tuto zjevenou pravdu Boží vůle člověku, nazývá svědomím¹⁴². Opět tedy nenacházíme pevné argumenty pro to, abychom Exupéryho Boha stavěli do konfrontace s katolickou věroukou, jak to dělá Drewermann, spíše se nám vyjevuje čím dál více skutečností, které vedou k syntéze obou představ.

¹⁴² Katolická teologie považuje svědomí za místo setkávání člověka s Bohem.

Modlitba jako dialog s Ničím nám poskytuje silný argument proti těm, co Exupérymu připisují rozporuplnost myšlenek. Ukazuje nám Boha, jako harmonii dvou protichůdných aspektů. Jakým způsobem?

Raban Bohu připisuje kouzlo ticha, zároveň však zdůrazňuje jeho všudypřítomnost, působí jako skrytý avšak jeho existence je živá. Moment, kdy se nacházíme vprostřed Božího mlčení, popisuje jako stav naprosté blaženosti, levitace ducha v Boží přítomnosti. Necítíme potřebu cokoliv měnit, jak píše Viktor Emanuel Frankl: „V modlitbě proto není třeba očekávat konkrétní odpověď. Zkoušíš-li hloubku moře, vyšeš signál a čekáš ozvěnu z jeho dna. Pokud je ale Bůh nekonečný, ozvěnu od něj budeš čekat nadarmo. Fakt, že k tobě nepřichází žádná odpověď, je důkazem, že tvé volání dosáhlo svou adresu – nekonečno.“

Existují tři způsoby, jak uchopit transcendenci pomocí meditace, která spočívá v modlitbě. U ateistů je jí dosahováno pomocí vnitřního monologu. Tento interní hovor se sebou samým dovoluje posunout vlastní já k něčemu přesažnému. V druhém případě se projevuje formou tzv. stříelné modlitby. Je reflektovaná či spontánní, avšak vždy plně vědomá. V třetím případě člověk vede dialog s Ničím, přičemž podstupuje nebezpečí, že se rozhovor promění v prázdnou samomluvu. „Existuje totiž zoufalý beznadějný dialog s ničím. Takové nic se pak projevuje jako nic a z dialogu se stává pouhá prázdná, osamělá a zoufalá samomluva.“¹⁴³ Abychom upadnutí do beznadějného monologu předešli, musíme k modlitbě přicházet s nadějí. „Výsledek dialogu je totiž bytostně závislý na duchu, v jakém je veden.“¹⁴⁴ Pokud vcházíme v rozhovor s důvěrou, že zakusíme přítomnost transcendentna, projeví se Nic ve své pozitivní formě. Promění se ve Všechno. Pojem Boha v sobě nese oba protiklady.

Dovolme si nyní konstatovat, že v rámci zkoumání pojmu Bůh u Exupéryho, jsme nenašli žádné tvrzení, jež by znemožňovalo pokládat Boha poznávaného v duchu dogmat katolické teologie, považovat za blízkého

¹⁴³ RABAN, Miloš: *Duchovní smysl člověka*. Praha : Vyšehrad, 2008, s. 284.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 291.

obrazu Boha, kterého berberský vůdce nachází při vzestupu na skalnatou horu.

Akt modlitby jsme na předchozích řádcích sledovali s určitým záměrem. První z nich byl naplněn ve chvíli, kdy jsme mohli konstatovat, že Exupéryho Bůh k nám promlouvá stejným způsobem jako Bůh představovaný v katolické teologii. (Přesto ztotožňovat oba pojmy by bylo velmi troufalé.) Jakou roli tedy toto zjištění bude hrát během našeho hledání smyslu? Pojdme společně naplnit záměr druhý. Vraťme dnešním lidem smysl a představme mu ho tak silný, aby se zakotvil v jejich srdcích natrvalo.

3.5.5 Odlesky

Exupéryho Citadela má obrovskou moc promlouvat ke statisícům lidí na celém světě. Přes veškerý stesk nad moderní společností, stále nasloucháme evangeliu v chrámech plných oddaných věřících. Exupéryho smysl života v Citadele spočívá v naplnění touhy být prostřednictvím tiché modlitby v neustálé přítomnosti Boží, a takto chápaný, je naprosto shodný s učením katolické církve, která k člověka k rozhovoru s Bohem neustále vyzývá. Jejich poselství o smyslu života se nevyklučují. Pokud tedy nehovoří proti sobě, proč by nemohly mluvit společně? Přinést lidem dar objevení opravdových duchovních hodnot, je jediná možnost, jak zabránit, aby do naší kultury stále pronikaly faktory alarmující příchod krize smyslu.

Dovolme, aby Exupéryho breviář hodnot, Citadela, vstupoval mezi lid a zaséval v nich touhu naplnit vlastní existenci hledáním duchovního smyslu života. Exupéryho cílevědomá cesta zapouští do lidí víru. Člověku je velmi blízko, neboť apeluje na obnovení otázky po smyslu existence. Buduje loď, chrám...buduje most. Tímto mostem, který v člověku buduje, spojuje břeh, na němž se peleší smysl nabízený moderní dobou a třpytivou oázu naplněnou duchovními hodnotami.

Zbudovat tento most nabízí Miloš Raban pomocí užití existenciální analýzy. „Křesťanská teologie může nalézt v existenciální spirituální psychologii nástroj k účinnější reflexi Božího zjevení a to

„Ve sférách lidského povědomí, vědomí a nevědomí, zejména v transcendentálním nevědomí.“¹⁴⁵ Vědomá víra je chápána jako pravá, avšak vycházející z neuvědomělé víry. Viz modlitba.

„V rostoucí svobodě a zodpovědnosti člověka za smysl své existence.“¹⁴⁶ Existenciální analýza chápe svobodu ne v podobě svobody od něčeho, ale ve smyslu svobody k něčemu. A ve chvíli, kdy naše touha po obrácení se k něčemu není naplněna, ukotví se k té jediné hodnotě, co mu přetrvává navěky (věřící k Bohu)

„V psychických procesech v člověku na jeho cestě k Bohu.“¹⁴⁷ Spirituální analýza existence v člověku, během žití víry, objevuje možnost intersubjektivní transcendentalisty, čímž ozřejmuje nejproblematictější procesy odehrávající se v člověku – vnímání, prožívání, vůli a myšlení.

„Pro pastorální a spirituální teologii bude existenciální analýza podnětná zvláště v tom, aby brala vážně otázku smyslu v její původnosti, v lidské osobitosti a jedinečnosti a v její dynamice, bez ukvapeného podávání hotových teologických reakcí. Právě v této otázce může hledat možnost rozhovoru se současníky, kteří neznají religiozitu, aby je upozornila na horizont smyslu v křesťanské spiritualitě.“¹⁴⁸ Existenciální analýza tak nabízí tento pomyslný most mezi věroukou a přirozenou zkušeností v reálném životě. Měla by tu moc, vydobýt duchovním principům opět autoritu ve filosofickém a vědeckém světě?

¹⁴⁵ RABAN, Miloš: *Duchovní smysl člověka*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 292.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 292,

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 292.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 292

ZÁVĚR

„Nezapomeň, že Tvá věta je čin.“
Saint-Exupéry, *Citadela*

„Je mi dnes hluboce smutno,“ píše Saint-Exupéry v jednom z dopisů generálovi X. Zneklidňuje ho situace v níž se společnost nachází, protože nechá člověka umírat žízni.

Ve své práci jsem vycházela z podobných principů. V úvodu nastíněná krize smyslu mě samotnou podněcovala k tomu, abych dospěla k závěru, který smysl zřetelně odhaluje. Cesta Exupéryho *Citadelou* nebyla poutí po vyprahlé poušti, ba naopak, dávala mi poznat smysl lidství v každém okamžiku. Čím více otázek jsem si kladla, tím více mi jich bylo zodpovídáno. Pochopila jsem, jaký smysl v sobě nese strom, protože utváří vztah mezi svými jednotlivými částmi. A potom les, protože zakládá vztah mezi stromy. A potom panství. A potom říše. A potom Bůh. A pak nastalo ticho. Neměla jsem již dalších otázek.

Exupéry byl přesvědčen, že jakmile člověk objeví pravdu, dosáhne uspokojení v podobě ticha. Proto berberský vůdce na konci své cesty k Bohu nenachází nic, co by mohl vidět nebo slyšet. Jeho existence je tichá ale všudypřítomná. Tu pocítíme ve chvíli, kdy se plně oddáme modlitbě. Jedinečnému dialogu s Bohem, ve kterém se nám zjeví Boží vůle, která pro nás znamená zjevení pravdy. Život v neustálé modlitbě je pak život žitý v naprosté pravdě.

Zdá se tedy, že tady naše hledání smyslu končí. Avšak opak je pravdou. Pokud chceme jít po stopách, které nám zanechala karavana putující pouští v Exupéryho *Citadele*, nelze ustát v chůzi nikdy. Byl nám dopřán dar víry, osvícení neuvěřitelným světlem, stejně jako berberskému vůdci, přesto by lhal ten, kdo by tvrdil, že žhne dnem i nocí. V životě

každého nastanou chvíle vyprahlosti, avšak nejsou tu proto, aby v nás vzbudily pochybnosti nad sebou samým, pouze nás nutí neustát a neztvrdnout v nehybný kámen.

Naše hledání smyslu nebude nikdy u konce, tím bychom popřeli smysl onoho hledání. Nechejme tedy naše hledání otevřenou, nikdy nedokončenou knihou, stejně tak jak nám zde Exupéry zanechal svoji *Citadelu*.

4 Literatura

- BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. 1. vyd. Praha: Slon, 2007. 301 s. ISBN 978-80-86429-80-9.
- BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Smysl dějin* : Pokus o filosofii člověka a jeho osudu. Přel. Jan Kranát a Irina Mesnjankina. Praha : Oikoymenh, 1995. 159 s. ISBN 80-85241-91-9.
- CORETH, Emerich. 1994. *Co je člověk (Základy filosofické antropologie)*. Přel. Bohuslav Vik. 1. vyd. Praha : Zvon, 1994. 211 s. ISBN 8071130-98-2
- CSIKSZENTMIHALYI, Michael. *O štěstí a smyslu života*. Přel. Eva Hauserová. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 399 s. ISBN 80-7106-139-5.
- DAHRENDORF, Ralf. *Moderný sociální konflikt*. Přel. Ferdinand Pál. 1. vyd. Bratislava : Archa, 2001. 320 s. ISBN 80-7115-024-X.
- DES VALLIERES, Nathalie. *Saint-Exupéry: Archanděl a spisovatel*. Přel. Zdeňka Stavinohová. 1. vyd. Tišnov: Sursum, 2005. 125 s. ISBN 80-7323-114-X.
- DREWERMANN, Eugen. *Co vyznáváme? : rozhovor nad křesťanským krédem mezi E. Drewermannem a E. Biserem*. Přel. Jiří Kaplan a Ladislav Kabát. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 200 s. ISBN 80-7325-009-8.
- DREWERMANN, Eugen. *Co je důležité, je očím neviditelné*. Přel. Jan Spousta. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. 137 s. ISBN 80-85959-143.
- FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*. Přel. Josef Hermach. 2. opr. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 175 s. ISBN 80-7192-848-8.
- HAVEL, Václav. *Výzva k transcendentnu*. 1. vyd. Broxholm : Rozmluvy, 1984. 95 s. ISBN 0-946-352-12-7.
- JUNG, Mathias. *Malý princ v nás*. Přel. Petr Babka. 1. vyd. Portál : Praha, 2008. 120 s. ISBN 978-80-7367-412-0.
- KOCH, Kurt. *Konfrontace nebo Dialog: palčivé otázky dneška a křesťanská víra*. Přel. Václav Frei a David Mik. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2000. 282 s. ISBN 80-70-212-63-2.
- POLÁKOVÁ, Jolana. *Bůh v dialogu*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2001. 80 s. ISBN 80-7021-535-6.
- PECKA, Dominik. *Smysl Člověka*. 1. vyd. Akord : Brno, 1936. 78 s.
- RABAN, Miloš. *Duchovní smysl člověk dnes: od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. 394 s. ISBN 978-8070219-331.
- RABAN, Miloš. *Duchovní smysl člověka*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. 394 s. ISBN 978-80-7021-933-1.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Citadela*. Přel. Věra Dvořáková. Praha : Vyšehrad, 2004. 440 s. ISBN 80-7021-706-5.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Dopisy matce*. Přel. Zdeňka Stavinohová. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství. 2006. 183 s. ISBN 80-7195-999-5.
- SAINT-EXUPÉRY Antoine de. *Moje planeta*. Přel. Jiří Konůpek. 2. vyd. Praha : Odeon, 1981. 429 s. 20.
- SAINT-EXUPÉRY Antoine de. *Země lidí*. Přel. Věra Smetanová. 2. vyd. Praha : Aurora, 1999. 152 s. ISBN 80-85974-66-5.
- SAINT-EXUPÉRY, Simone de. *Vzpomínky na Malého prince*. Přel. Ilona Staňková. 1. vyd. Bratislava : Mladé letá, 2003. 164 s. ISBN 80-06-01270-9.
- SAINT-EXUPÉRY, Consuelo de. *Paměti růže*. Přel. Šárka Belisová. 1. vyd. Praha : Ikar, 2002. 206 s. ISBN 80-7202-970-3.
- TAVEL, Peter. *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla*. Přel. Jakub Florian, Jitka Habernalová 1. vyd. Praha : Triton, 2007. 303 s. ISBN 978-80-7254-915-3.
- TRESMONTANT Claude. *Základy teologie*. Přel. Ivo Lukáš a Andrea Rezová. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 1995. 213 s. ISBN 80-859470-80.